

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫ

**БАНК ТУТУМУНУН ӨНҮГҮҮ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ**

2006-ЖЫЛДЫН ЭКИНЧИ ЖАРЫМ ЖЫЛДЫГЫ (10)

БИШКЕК, 2007-жыл

РЕДАКЦИЈАЛЫК КЕҢЕШ:

Төрага: Боконтаев К.К.
Кеңештин мүчөлөрү: Джаныбекова С.Э.
Цыплакова Л.Н.
Алыбаева С.К.
Еремеева Е.А.
Кадырбердиева Л.К.
Жакыпов М.Ж..
Садыкова Н.О.
Хан Р.Д.
Жооптуу катчы: Мамытова Ж.К.

Бул кызматкерлер басылманы даярдоодо негизги аткаруучулардан болуп саналышат:
Мамытова Ж. (1-бөлүк), Шиваза Т. (2-бөлүк), Асаналиева Н. (3-бөлүк),
Акулуева М. (4-бөлүк), Момунжанова Н (5-бөлүк), Момунжанова Н.,
Кошоева Ч. (6-бөлүк), Бообекова У. (7-бөлүк).

Уюштуруучусу: Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы.
Басылма Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинде каттоодон өткөн жана
2002-жылдын 18-сентябрында берилген №783-күбөлүккө ээ.

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2007-жыл.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз басылманы кайсы формада,
кайсы каражаттар менен болбосун көчүрүп басууга жана таркатууга жол берилбейт.
Кайра басууда жана андан шилтемелерди келтирүүдө «Банк тутумунун өнүгүү
тенденциялары» басылмасына милдеттүү түрдө таянуу зарыл.

Бишкек шаары, Москва көчөсү, 73,
телефону (+996 312) 295 330, факс (+996 312) 901 440 дареги боюнча жайгашкан
ЖЧК «Unit print» басма борборунда 300 нускада басылып чыгарылат.

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Председатель: Боконтаев К.К.
Члены совета: Джаныбекова С.Э.
Цыплакова Л.Н.
Алыбаева С.К.
Еремеева Е.А.
Кадырбердиева Л.К.
Жакыпов М.Ж..
Садыкова Н.О.
Хан Р.Д.
Ответственный секретарь: Мамытова Ж.К.

Основными исполнителями подготовки настоящей публикации являются следующие сотрудники:

Мамытова Ж. (раздел 1), Шиваза Т. (раздел 2), Асаналиева Н. (раздел 3), Акулуева М. (раздел 4), Момунжанова Н. (раздел 5), Момунжанова Н., Кошоева Ч. (раздел 6), Бообекова У. (раздел 7).

Учредитель: Национальный банк Кыргызской Республики.

Издание зарегистрировано Министерством юстиции Кыргызской Республики, свидетельство о регистрации СМИ № 783 от 18.09.2002 года.

© Национальный банк Кыргызской Республики, 2007.

Настоящее издание не подлежит воспроизведению и распространению в любой форме и любыми средствами без разрешения Национального банка Кыргызской Республики. При перепечатке и переводе выдержек ссылка на издание «Тенденции развития банковской системы» обязательна.

Издается в издательском центре ОсОО «UnitPrint».

г. Бишкек, ул. Московская, 73

Тел: (+996 312) 295 330, факс: (+996 312) 901 440

Тираж 300 экз.

Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары

Кыргызстандын банк тутумунун өнүгүшүнө финансылык ортомчу катары иликтөөлөрдү жүргүзүү жана ага баа берүү, турукташууга жетишүүдө жана аны колдоп турууда орун алган тоскоолдуктарды, ошондой эле Кыргызстандын банк тутумунун турукташуусунун составдык элементтерине баа берүү «Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» басылмасынын максаты болуп саналат. Басылма 1-январга жана 1-июлга карата абал боюнча кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланып турат.

Маалыматтарды жаңыртуунун акыркы күнү: 2006-жылдын 31-декабры
Басылманын мазмунуна байланыштуу маселелер боюнча:

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын
Көзөмөл методологиясы жана лицензиялоо Башкармалыгына
Бишкек шаары, Т. Үмөталиев атындагы көчө, 101 дареги боюнча,
(996 3312) 652 456 телефону,
(996312) 653344 факсы аркылуу кайрылсаңыздар болот.

Электрондук почта: jmamatova@nbkr.kg; lolenchich@nbkr.kg

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын башка басылмалары

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жылдык отчету

Жылдык отчет Улуттук банктын жыл ичиндеги бүткөргөн иши жөнүндө толук отчету болуп саналат. Ал экономиканын реалдуу секторундагы өзгөрүүлөрдүн натыйжаларынын кыскача мүнөздөмөсүн, ошондой эле Улуттук банктын акчакредит чөйрөсүндөгү чечимдерин жана аракеттерин чагылдырат. Өзүнө экономикалык өнүгүү жана акчакредит саясаты жөнүндө маалыматтарды, финансылык отчетту, Улуттук банк жөнүндө жалпы маалыматтарды, статистикалык тиркемелерди камтыйт. Кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгарылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын бюллетени

Улуттук банктын бюллетени Кыргыз Республикасынын реалдуу сектор, финансылык жана тышкы экономикалык сектор, ошондой эле мамлекеттик финансы боюнча макроэкономикалык көрсөткүчтөрүн камтыйт. Бюллетенди даярдоодо Кыргыз Республикасынын Улуттук Статистика комитетинин, Финансы министрлигинин, коммерциялык банктардын, Кыргыз Республикасынын финансы рыногун көзөмөлдөө жана жөнгө салуу кызматынын материалдары пайдаланылат. Ай сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарык көрөт.

Кыргыз Республикасынын төлөм теңдеми

Бул басылмада Кыргыз Республикасынын тышкы секторунун өнүгүшүндөгү акыркы тенденциялар чагылдырылат жана төлөм теңдеминин аналитикалык жана нейтралдуу формасы, тышкы сооданын түзүмү, эларалык камдар, тышкы карыз боюнча маалыматтар менен таблицалар, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эларалык инвестициялык позициясы камтылат. Басылма чейрек сайын – январь, май, июль жана октябрь айларында жарыяланып турат.

Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама

Баяндама республикадагы жана анын региондорундагы керектөө бааларынын динамикасынын чагылдырылышын, инфляциянын негизги факторлорун иликтөөлөрдү, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын акчакредит саясат жагындагы чечимдери жөнүндө маалыматтарды камтыйт жана анда келерки чейрекке инфляциялык болжолдоолор келтирилет. Чейрек сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик актылары

Бул басылма Кыргыз Республикасынын банктык мыйзамдарынын пайдубалын түзүүчү ченемдик документтер менен коммерциялык банктарды жана коомчулукту камсыз кылуу үчүн Улуттук банктын ченемдик актыларын расмий жарыялоону билдирет. Басылма айына бир жолу кыргыз жана орус тилдеринде чыгарылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи

Улуттук банктын пресс-релизи Улуттук банкта жана бүтүндөй банк тутумундагы окуялар түрмөгүн, финансы рыногу боюнча ыкчам маалыматтарды камтыйт. Апта сайын кыргыз жана орус тилдеринде жарыяланат.

Бардык басылмалар Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Төрагасынын буйругу менен бекитилген тизмеге ылайык таркатылат жана <http://www.nbkr.kg> дареги боюнча web-сайтка жайгаштырылат.

Тенденции развития банковской системы

Цель издания «Тенденции развития банковской системы» состоит в анализе и оценке развития банковской системы Кыргызстана как финансового посредника, а также в оценке составных элементов стабильности банковской системы Кыргызстана. Публикуется по состоянию на 1 января и 1 июля года на кыргызском, русском и английском языках.

Последний день обновления данных настоящей публикации: 31 декабря 2006 года.

По вопросам, связанным с содержанием публикации, можно обратиться по адресу:

г. Бишкек, ул. Уметалиева, 101.
Национальный банк Кыргызской Республики
Управление методологии надзора и лицензирования
телефон: (+996 312) 652 456
факс: (+996 312) 653 344
электронная почта: jmamytova@nbkr.kg; lolenchich@nbkr.kg

Другие издания Национального банка Кыргызской Республики

Годовой отчет Национального банка Кыргызской Республики

Годовой отчет НБКР является полным отчетом о проделанной работе Национального банка за отчетный год и содержит краткую характеристику результатов изменений функционирования реального сектора экономики, а также описание решений и действий Национального банка в денежно-кредитной сфере. Отчет включает в себя: информацию об экономическом развитии и денежно-кредитной политике, финансовую отчетность, общие сведения о Национальном банке, статистические приложения. Публикуется на кыргызском, русском и английском языках.

Бюллетень Национального банка Кыргызской Республики

Бюллетень НБКР содержит сведения по основным макроэкономическим показателям и секторам экономики Кыргызской Республики. При подготовке бюллетеня используются материалы Национального статистического комитета, Министерства финансов, коммерческих банков, Службы надзора и регулирования финансового рынка Кыргызской Республики. Публикуется ежемесячно на кыргызском, русском и английском языках.

Платежный баланс Кыргызской Республики

В данном издании отражены последние тенденции в развитии внешнего сектора и содержатся статистические данные по платежному балансу, внешней торговле, международным резервам, внешнему долгу и международной инвестиционной позиции Кыргызской Республики. Публикуется ежеквартально - в январе, мае, июле, октябре.

Обзор инфляции в Кыргызской Республике

Обзор содержит описание динамики потребительских цен в республике и ее регионах, анализ основных факторов инфляции, информацию о решениях Национального банка Кыргызской Республики в области денежно-кредитной политики и представляет прогноз инфляции на предстоящий период. Публикуется ежеквартально на кыргызском, русском и английском языках.

Пресс-релиз Национального банка Кыргызской Республики

Пресс-релиз НБКР содержит хронику событий, происходящих в Национальном банке и банковской системе в целом, оперативную информацию по финансовому рынку. Публикуется еженедельно на кыргызском и русском языках.

Нормативные акты Национального банка Кыргызской Республики

В указанном издании официально публикуются нормативные акты Национального банка для обеспечения коммерческих банков и общественности нормативными документами, формирующими банковское законодательство Кыргызской Республики. Предположительная периодичность издания – один раз в месяц на кыргызском и русском языках.

Все публикации распространяются согласно перечням, утвержденным распоряжениями Председателя Национального банка Кыргызской Республики и размещаются на Web-сайте по адресу: <http://www.nbkr.kg>

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ	7
I. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ФИНАНСЫ-КРЕДИТ СИСТЕМАСЫНЫН АБАЛЫ	8
II. БАНК ТУТУМУНУН АБАЛЫ	10
2.1. Банк тутумунун түзүмү	10
2.2. Тобокелдиктер	15
2.2.1. Кредиттик тобокелдик	15
2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги	16
2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги	19
2.3. Капиталдын шайкештик (адекваттуулугунун) деңгээли	23
2.4. Финансылык натыйжалар	25
2.5. Финансылык ортомчулук көрсөткүчү	28
III. БАНКТЫК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ МЕКЕМЕЛЕРИ	31
3.1. Банктык эмес финансы-кредит мекемелер тутумунун абалы	31
3.2. Кредит портфелинин түзүмү жана динамикасы	33
3.3. Негизги тобокелдиктер	35
IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАСЫ	36
4.1. Банктык продуктылар, тарифтер жана кызмат көрсөтүүлөр	36
4.2. Нак жана нак эмес жүгүртүүлөр	39
V. РЕАЛДУУ СЕКТОРДУН АБАЛЫ	46
5.1. Үйчарбасы	46
5.1.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер	46
5.1.2. Калктын жыйымдары	46
5.2. Корпоративдик сектор	48
5.2.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер	48
5.2.2. Дебитордук жана кредитордук карыздардын абалы	49
5.2.3. Финансылык натыйжалар	50
VI. ФИНАНСЫ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНУГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯСЫ	52
VII. АТАЙЫН МАСЕЛЕЛЕР	57
7.1. Депозиттерди коргоо системасы финансылык туруктуулуктун бир элементи катары	57

КИРИШҮҮ

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында республиканын банк тутумунда экономиканын реалдуу секторун кредиттөөнүн көлөмүнүн андан ары өсүшү байкалган. Мында банк тутумунун финансылык ортомчулук көрсөткүчүнүн жай болсо дагы, өсүшкө ык койгон туруктуу тенденциясы байкалган. Ликвиддүүлүктүн олуттуу запасы жана коммерциялык банктардын капиталынын шайкештигинин жогорку деңгээлде болушу банк тутумунун андан ары өнүгүүсү үчүн мүмкүнчүлүктүн бар экендигин ырастап турат.

Коммерциялык банктардын депозиттик базасынын өсүшү уланууда, бирок, бир жылдан ашкан мөөнөткө жайгаштырылуучу депозиттердин өсүш арымынын төмөн болуп жатышы узак мөөнөттүү кредиттөөнү өнүктүрүү үчүн чектөөлөрдү пайда кылууда. Депозиттик базаны жана кредит портфелин долларлаштыруу деңгээлинин байкалып жаткан төмөндөшү, валюта тобокелдиктеринин банк ишине таасири көз карашынан алганда, оң тенденция болуп саналат.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелери секторунда да үйчарбасынын, чакан жана орто бизнестин кредиттик ресурстарга суроо-талабынын жогору экендигин күбөлөндүргөн кредит портфелинин өсүшү, ошондой эле бул мекемелердин операцияларынын кирешелүүлүгүнүн өсүшү уланууда.

Банк тутумунун туруктуулугу, калайык-калктын реалдуу кирешелеринин өсүшү калктын аманаттарынын жана үйчарба секторун кредиттөөнүн көлөмүнүн көбөйүүсүндөгү туруктуу тенденциядан көрүнүүдө, мунун өзү банк тутумуна карата ишенимдин бекемделишин айгинелеп турат.

Ошентип, банк тутумунун туруктуулугунун жогорулашы, коммерциялык банктардын капиталдык базаларынын чыңдалуусу, экономиканын реалдуу секторун кредиттөөнүн көлөмүнүн өсүшү, депозит рыногунда банктардын ишинин активдешүүсү, банктык жана төлөм кызмат көрсөтүүлөрүнүн чөйрөсүнүн кеңейиши жана сапатынын жакшырышы республиканын экономикасын өнүктүрүүдө оң факторлор болуп саналышат.

* * *

Басылманын «Атайын каралуучу маселелер» бөлүгүндө депозиттерди коргоо системасы финансылык туруктуулук элементтеринин бири экендиги жөнүндө маалымат берилген.

I. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ФИНАНСЫ-КРЕДИТ СИСТЕМАСЫНЫН АБАЛЫ

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансы-кредит системасынын¹ чогуу алгандагы активдери 2005-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 28,6 пайызга өскөн, мында аталган көрсөткүчтүн бир кыйла жогорку өсүш арымы банк тутуму боюнча байкалган.

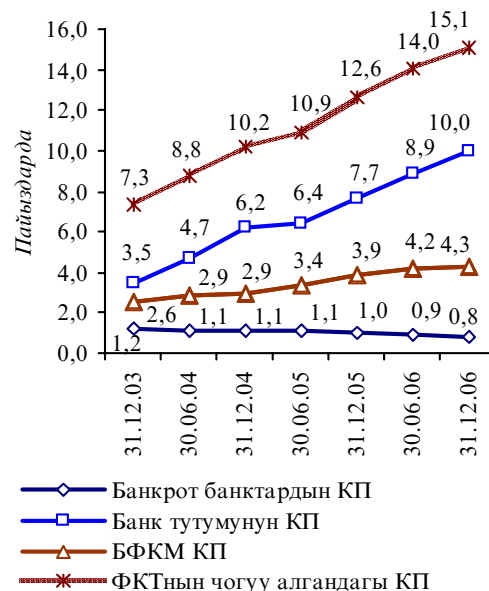
Финансы-кредит мекемелери тарабынан сунушталуучу кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүнүн олуттуу кеңейип жаткандыгына карабастан, алардын иштеп жаткан активдеринин негизги түзүүчүсү болуп кредиттер саналат.

Ички дүң продуктта (ИДП)² карата чогуу алгандагы кредит портфелинин катышы катары аныкталуучу финансылык ортомчулук көрсөткүчү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда өсүшкө ээ болуу менен 15,1 пайызды түзгөн (1.1-график). Финансылык ортомчулук деңгээлинин белгиленген өсүшү, эң башкысы, банк мекемелеринин кредит портфелинин өсүшүнө байланыштуу. Банк тутумунун жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттеринин өсүш арымы тиешелүүлүгүнө жараша, 21,5 жана 10,3 пайызды түзгөн.

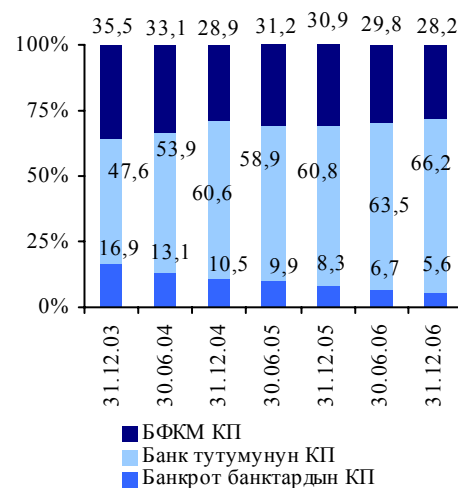
Банк сектору финансы-кредит системасында басымдуу абалды ээлөөдө жана 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча анын финансы-кредит системасынын чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмүндөгү үлүшү 66,2 пайызды түзгөн (1.2-график).

Потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун жабууга карата атайын камдардын көлөмүнүн (РППУ) банк тутумунун жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттеринин көлөмүнө карата катышы динамикасынан улам, банк тутумунун кредит портфелинин сапатынын жакшыргандыгы белгиленүүдө (1.3-график). Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредит портфелиндеги атайын РППУнун үлүшү 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча бирозга

1.1-график. Финансы-кредит системасынын (ФКТ) кредит портфелинин (КП) өзгөрүү динамикасы, ИДПга карата пайыздарда

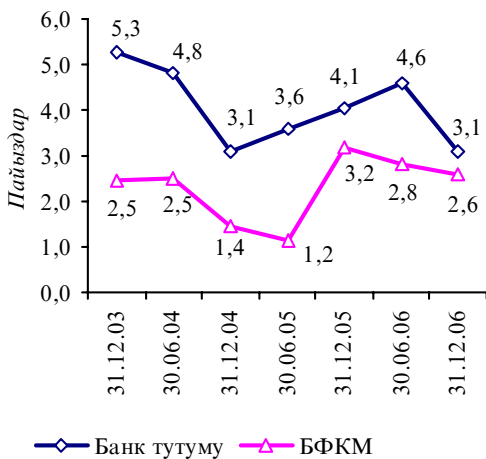
1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин (КП) түзүмү

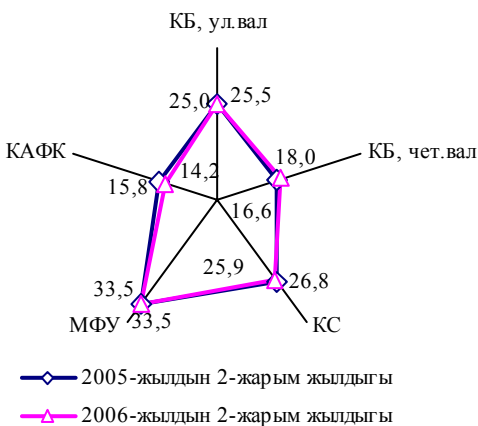
¹ Финансы-кредит системасынын иликтөөгө алынган көрсөткүчү катары бул жерде Улуттук банктан лицензия алышкан коммерциялык банктардын жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин көрсөткүчтөрү каралган.

² Эсепке акыркы 12 ай ичиндеги айкын ИДП боюнча маалыматтар алынган.

1.3-график. Банк тутумунун жана БФКМдин кредит портфелиндеги атайын РППУнун деңгээли

1.4-график. ФКМдин кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин «түрдүүлүгү», пайыздар

Эскертүү: КБ, ул. вал.- коммерциялык банктар, улуттук валюта, КБ, чет. вал.-коммерциялык банктар, четөлкө валютасы, КС-кредиттик союздар, МФУ- микрофинансылык уюмдар, КАФК-Кыргыз айылчарба финансы корпорациясы.

төмөндөгөн жана 2,6 пайызды түзгөн, банк тутумунда бул көрсөткүч 3,1 пайызды түзгөн.

Басылманын 1.4-графикинде коммерциялык банктар жана банктык эмес финансы-кредит мекемелери³ тарабынан берилген кредиттер боюнча (улуттук жана четөлкө валютасында) орточо салмактанып алынган пайыздык чендер («разброс») келтирилген, бул белгилүү бир даражада кредиттик ресурстардын наркынын өзгөрүү деңгээлине жана багытына баа берүүгө мүмкүндүк берет. 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча, өткөн жылдын ушул мезгилиндегиге салыштырганда, кредиттик союздардын жана Кыргыз айылчарба финансы корпорациясынын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин төмөндөөсү байкалган. Микрофинансылык уюмдардын кредиттери боюнча пайыздык чендердин деңгээли өткөн жылдын ушул мезгилиндегиге салыштырганда өзгөргөн эмес.

Коммерциялык банктардын улуттук жана четөлкө валютасында жаңыдан берилген кредиттери боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээлинин айрым бир жогорулоосу байкалган. Алып көрсөк, 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча, 2005-жылдын ушул мезгилиндегиге салыштырганда, улуттук валютадагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээли 0,5 пайыздык пунктка, ал эми четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча – 1,4 пайыздык пунктка жогорулаган.

Ошентип, Кыргызстандын финансы-кредит системасынын абалы кароого алынып жаткан мезгилде төмөндөгүлөр менен мүнөздөлгөн:

- финансылык ортомчулук көрсөткүчүнүн өсүш динамикасынын уланышы менен мында, банк тутуму боюнча аталган көрсөткүчтүн өсүш арымынын олуттуу көбөйүүсү байкалууда;
- БФКМдин кредит портфелинин айрым сапаттык мүнөздөмөлөрүнүн жакшыруусу менен.

³ 1.4-графикинде ломбарддардын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган чендер чагылдырылган эмес. 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча бул көрсөткүч 149,5%, 2005-жылдын ушул эле мезгилинин жыйынтыгы боюнча 154,0% түзгөн.

II. БАНК ТУТУМУНУН АБАЛЫ

2.1. Банк тутумунун түзүмү

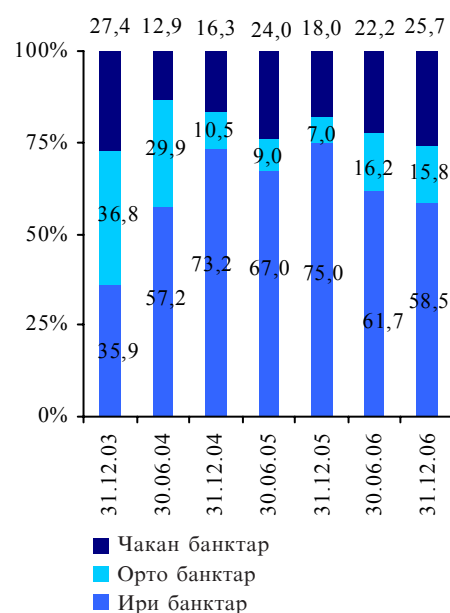
Республикада 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында 20 коммерциялык банк (Эсептешүү-Сактык компаниясын жана Пакистан Улуттук банкынын филиалын кошо алганда) иштеп турган. Алардын ичинен 15 банк четөлкө капиталын тартуу менен иштеген болсо, 10 банкта четөлкө капиталынын катышуусу 50 пайыздан көбүрөөктү түзгөн. Республиканын бардык банктык мекемелери универсалдуу болуп саналат.

Банк тутуму боюнча көрсөткүчтөрдө Кыргыз айылчарба финансы корпорациясынын базасында түзүлгөн «Айыл Банк» ачык акционердик коомунун маалыматтары камтылган эмес, анткени ага 2006-жылдын декабрь айында гана лицензия берилген.

2006-жылдын экинчи жарымында бүтүндөй банк тутумунун бардык негизги багыттары боюнча өсүү тенденциясы уланган.

Банк тутумунун түзүмүн (2.1.1-график) «ири», «орто» жана «чакан» банктар тобу ээлеген рынок сегменти көз карашынан анализдөө¹, «ири» банктардын рыноктук үлүшүнүн концентрациялануусунун төмөндөгөндүгүн ырастап турат, алардын салыштырмалуу салмагы кароого алынган мезгилде 3,2 пайыздык пунктка төмөндөгөн. Мында «орто» банктардын үлүшү бир аз өзгөргөн (0,4 пайыздык пунктка төмөндөө жүргөн), ал эми «чакан» банктардын үлүшү кароого алынган мезгилде 3,5 пайыздык пунктка көбөйгөн. Мурдагыдай эле, «ири» банктар сегментин эки банк түзгөн, алар рыноктук үлүштүн 58,5

2.1.1-график. Банк тутумунун банктардын тобу боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

¹ Басылмада келтирилген анализдөөлөрдүн максаты үчүн «ири» банктар катары, банк рыногундагы үлүшү (d_i) 10 пайыздан ашкан (суммардык активдердеги, кредиттердеги жана депозиттердеги жана капиталдагы үлүшүнүн орток квадраты), «орто» банктар – 5 пайыздан 10 пайызга чейин жана «чакан» банктар үлүшү 5 пайыздан азыраакты түзгөн банктар түшүндүрүлөт.

Булар төмөнкү формула боюнча эсептелинет:

$$d_i = \frac{X_i}{\sum_{i=1}^{20} X_i} - i - \text{банкынын банк секторундагы үлүшү;}$$

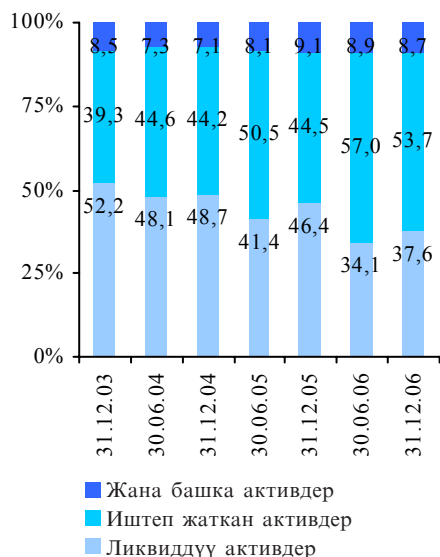
$$X_i = \frac{d_A^2 + d_{Kp}^2 + d_D^2 + d_{Oa}^2}{4} - \text{төмөнкү көрсөткүчтөр боюнча орточо арифме-}$$

тикалык өлчөм: (d_A^2) – банктардын чогуу алгандагы активдериндеги жана кредиттериндеги, (d_{Kp}^2), депозиттериндеги (d_D^2) жана милдеттемелериндеги (d_{Oa}^2) i - банкынын активдеринин үлүшүнүн квадраты.

2.1.2-график. Банк тутумунун уставдык капиталынын түзүмүнүн өзгөрүүсү

2.1.3-график. Банк тутумунун активдеринин түзүмүнүн өзгөрүүсү

пайызын ээлейт (алардын ичинен 44,3 пайызы Кыргыз Республикасындагы эң ири банкка таандык). Бул көрсөткүч банк тутумунун чогуу алгандагы депозиттеринде (35,5 пайыз) жана чогуу алгандагы активдеринде (32,6 пайыз) аталган банктардын жогорку үлүштү ээлишинин эсебинен жетишилген. Мында эки банк тең кредит рыногунда негизги катышуучулардын тобуна кирет (20,9 пайыз).

Кароого алынган мезгилде банк тутумунун чогуу алгандагы капиталы 24,6 пайызга өскөн. Капиталдын өсүшү негизинен банктардын уставдык капиталды көбөйтүүсүнө (0,47 млрд. сом) жана бөлүштүрүлбөгөн пайданын өсүшүнө (0,46 млрд. сом) байланыштуу жүргөн.

Коммерциялык банктардын уставдык капиталындагы четөлкө капиталынын үлүшү олуттуу деле өзгөргөн эмес жана 64,9 пайызды түзгөн (2006-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата – 62,4 пайыз, 2.1.2-график). Уставдык капиталдын жалпы өсүшү Кыргыз Республикасынын резидент эместериндей эле, резидент инвесторлорунун инвестицияларынын эсебинен жүзөгө ашырылган. Мында резиденттердин уставдык капиталынын 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагы өсүш арымы өткөн мезгилдегиге салыштырганда 11,0 пайыздык пунктка төмөндөгөн жана кароого алынган мезгилде 7,2 пайызды түзгөн, ал эми резидент эместердин уставдык капиталынын өсүшү 19,7 пайызды (өткөн жарым жылдыкта 17,4 пайыз) түзгөн.

Банктардын капиталдык базасынын өсүшүнүн уланып жатышы банк тутумун андан ары өнүктүрүү үчүн жетиштүү потенциалды түптөөгө өбөлгө түзөт.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутумунун активдеринин өсүшү 28,0 пайызды түзгөн. Чогуу алгандагы активдердин түзүмүнүн өзгөрүүсүн кароого ала турган болсок² (2.1.3-график), кароого алынган мезгилдин акырына карата банктардын активдеринин 53,7 пайызы иштеп жаткан активдер экендигин белгилөөгө болот жана алардын үлүшү 3,2 пайыздык пунктка азайган. Мында банк тутумунун чогуу алгандагы активдериндеги ликвиддүү активдердин³ үлүшү 34,1 пайыздан 37,6 пайызга чейин көбөйгөн, алардын абсолюттук мааниси 41,1 пайыз-

² Кредиттер эсептериндеги калдыктар, ФКМдерде жайгаштырылган депозиттер, баалуу кагаздарга жана пайыздык кирешелерди алып келген башка жайгаштыруулар иштеп жаткан активдерди түшүндүрөт.

³ Ликвиддүү активдер катары банктардын кассалардагы жана корреспонденттик эсептердеги каражаттарды түшүнүүгө болот.

га өскөн. Улуттук банк тарабынан белгиленген ченемдерге салыштырганда, банктардын активдеринин жогорку ликвиддүүлүгү аларга келечекте ликвиддүү активдердин үлүшүнүн кыскаруусунун эсебинен экономиканы кредиттөөнү көбөйтүүгө мүмкүндүк берет.

Ал эми «Жана башка» активдердин үлүшү олуттуу деле өзгөргөн эмес жана 8,7 пайызды түзгөн.

Иштеп жаткан активдердин түзүмүндөгү өзгөрүүлөрдү кылдат иликтөөгө алуу максатында төмөндө: жайгаштырылуучу ресурстардын негизги булагы катары депозиттик базанын⁴ түзүмүн иликтөөлөр жана банктык жайгаштыруулардын негизги түрү катары кредит портфелиндеги өзгөрүүлөрдү иликтеп, талдоолор келтирилген.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутумунун депозиттик базасынын өсүшү уланган. Өсүш 15,8 пайызды түзгөн, ал эми депозиттердин түзүмүндө жеке адамдардын депозиттеринин үлүшү 21,7 пайыздан 25,1 пайызга чейин көбөйгөн. Жеке адамдардын депозиттеринин көлөмү 34,0 пайызга көбөйгөн.

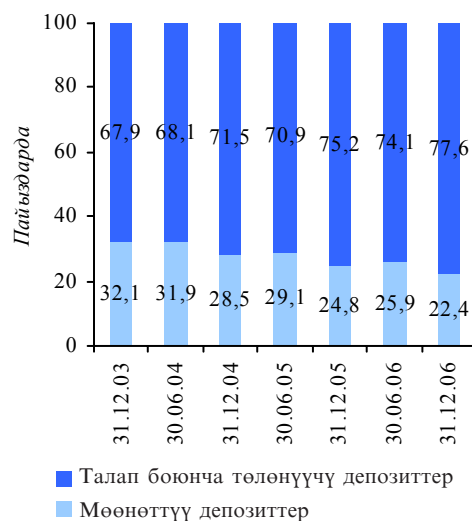
Юридикалык жактардын депозиттеринин үлүшү 65,8 пайызды түзгөн (4,9 пайыздык пунктка төмөндөө). Мында депозиттердин аталган категориясынын көлөмү абсолюттук мааниде 7,8 пайызга көбөйгөн.

Калган үлүштү Өкмөттүн жана башка бийлик органдарынын депозиттери ээлейт (9,1 пайыз).

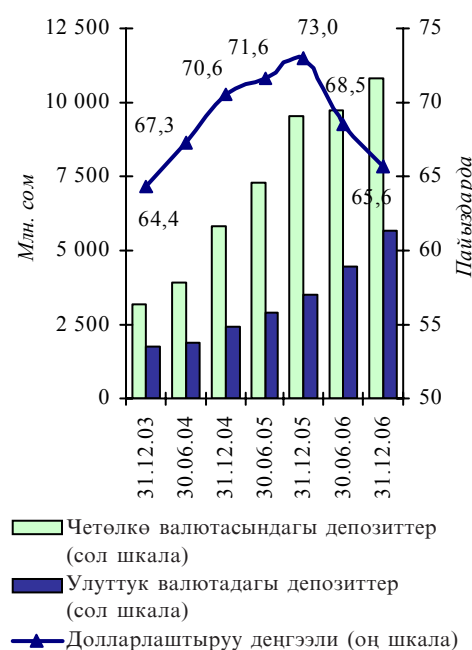
Кароого алынган мезгил ичинде банктардын бүтүндөй депозиттик базасында мөөнөттүү депозиттердин абсолюттук суммасынын жана үлүшүнүн 22,4 пайызга чейинки айрым бир азаюусу жүргөн. (2.1.4-график). Бул өз кезегинде банктардын экономиканы орто жана узак мөөнөткө каржылоону арттыруу потенциалын төмөндөтөт, бирок мындай жагдай ушул мезгил аралыгы үчүн мүнөздүү көрүнүш болуп саналат. Ошол эле учурда жеке адамдардын мөөнөттүү депозиттеринин абсолюттук суммасынын жана үлүшүнүн көбөйгөндүгүн белгилөөгө болот, бул албетте калайык калктын банк тутумуна карата ишениминин артып бара жаткандыгын ырастап турат. Депозиттердин аталган категориясынын суммасы 33,3 пайызга өскөн жана абсолюттук мааниде 0,56 млрд. сомду түзгөн.

⁴ Депозиттик база жеке адамдардын жана юридикалык жактардын депозиттерин, ошондой эле Өкмөттүн жана башка бийлик органдарынын депозиттерин камтыйт.

2.1.4-график. Банк тутумунун депозиттеринин тартуу мөөнөттөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

2.1.5-график. Банк тутумунун депозиттеринин валюталардын түрлөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

2.1.6 графиги. Банк тутумунун кредит портфелиннн түзүмүнүн валюталардын түрлөрү боюнча өзгөрүүсү

2.1.7-график. Банк тутумунун кредит портфелиннн түзүмүнүн жайгаштыруу мөөнөттөрү боюнча өзгөрүүсү

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутумунун депозиттик базасын «долларлаштыруу» деңгээлинин төмөндөө тенденциясы уланган (2.1.5-график).

Бул көрсөткүч 2006-жылдын 1-июлуна карата алынган 68,5 пайызга караганда 65,6 пайызды түзгөн. Кароого алынган мезгилдин акырына карата юридикалык жактардын депозиттеринин долларлаштыруу деңгээли 1,5 пайыздык пунктка төмөндөгөн жана 72,6 пайызды түзгөн. Жеке адамдардын четөлкө валютасындагы депозиттеринин үлүшү 3,2 пайыздык пунктка кыскарган жана 61,5 пайызды түзгөн. АКШ долларынын сомго карата курсунун төмөндөөсү аталган көрсөткүчтүн төмөндөөсүнө таасир эткен факторлордун бири болуп калган.

Депозиттерди «долларлаштыруу» деңгээлинин төмөндөөсү улуттук валюта курсунун өзгөрүүсүнүн коммерциялык банктардын ишине таасир этүү деңгээлин төмөндөтүүгө алгылыктуу шарт түзгөн.

Банк тутумунун чогуу алгандагы кредит портфели 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында 21,5 пайызга өскөн. Четөлкө валютасындагы депозиттердин үлүшүнүн төмөндөшүнө карабастан, кредиттер боюнча бул көрсөткүч, тескерисинче, бир азга – 3,1 пайыздык пунктка өскөн жана кароого алынган мезгил акырына карата 69,7 пайызды түзгөн (2.1.6-график).

Кароого алынган мезгил ичинде узак мөөнөттүү кредиттердин⁵ өсүшү сакталып калган: 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында алардын үлүшү 40,1 пайыздан 52,6 пайызга чейин өскөн, ал эми абсолюттук мааниде өсүш 60,0 пайызды түзгөн жана муну, экономиканы турукташтыруу факторлорунун бири катары кароого болот. Буга карабастан, кайтаруу мөөнөтү бир жылга жетпеген кредиттердин салыштырмалуу салмагы кыйла жогору бойдон (47,4 пайыз) калууда (2.1.7-график).

Кредиттер боюнча колдонулуп жаткан пайыздык чендерге баа берүү үчүн кредиттер боюнча пайыздык чендердин өзгөрүү коэффициенти, кредиттер боюнча орто жана орточо салмактанып алынган пайыздык чендер сыяктуу мүнөздөмөлөр кароого алынган.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында улуттук валютадагы кредиттер боюнча орточо чендер (6 ай ичинде орто арифметикалык маани катары эсеп-

⁵ Узак мөөнөттүү кредиттер катары 1 жылдан ашкан мөөнөткө берилген кредиттерди түшүнүүгө болот.

телген) 25,5 пайызды, четөлкө валютасында –18,0 пайызды түзгөн. 2005-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда пайыздык чендер тиешелүүлүгүнө жараша, 0,5 жана 1,4 пайыздык пунктка жогорулаган. Кредиттер рыногунда пайыздык чендердин түрдүүлүгүнүн өлчөмүн чагылдыруучу вариациялануу коэффициенти олуттуу деле өзгөргөн эмес, ал эми четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча жогорулаган.

Четөлкө валютасындагыдай эле, улуттук валютадагы кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган чен орточо ченден төмөн бойдон калууда, бул кыйла жогорку пайыздык чен боюнча берилүүчү кредиттердин көлөмүнөн ортодон төмөн пайыздык чен менен кредиттөөнүн көлөмүнүн артышын айгинелеп турат (2.1.8, 2.1.9-графиктер).

Ошентип, банк секторунда 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында төмөнкүдөй тенденциялар байкалган:

- банк тутумун капитализациялоонун өсүшү;
- банктардын депозиттик базасынын, анын ичинде жеке адамдардын депозиттеринин көбөйүүсү;
- бүтүндөй кредит портфелинин жана активдердин өсүшү;
- кредит портфелинде кардарларга узак мөөнөттүү кредиттердин салыштырмалуу салмагынын өсүшү;
- банк тутумунун депозиттик базасынын «долларлашуу» деңгээлинин төмөндөшү.

2.1.8-график. Улуттук валютадагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин мүнөздөмөлөрүнүн өзгөрүүсү (пайыздарда)

2.1.9-график. Четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин мүнөздөмөлөрүнүн өзгөрүүсү (пайыздарда)

2.2. Тобокелдиктер

2.2.1. Кредиттик тобокелдик

Кредиттик тобокелдик банк ишин коштоп жүрүүчү негизги тобокелдиктердин бири болуп саналат. Бул бөлүктүн чегинде банктардын кредиттик тобокелдикти камтуучу активдүү операциялары кароого алынат.

Кредит портфелинин сапатын баалоо үчүн коммерциялык банктар тарабынан кредиттерди¹ классификациялоо системасы пайдаланылат, ал кредиттердин кайтарылбай калуусунан потенциалдуу чыгым тартуулардын мүмкүн болуучу деңгээлин алдынала аныктоого жана тиешелүү камдарды (резервдер) түзүүнүн жардамы менен аларды өз убагында компенсациялоого (капиталга терс таасирлерди минимумга жеткирүү менен) мүмкүндүк берет.

Кредит портфелинин сапатын анализдөөдө кредит портфелинин сапатынын начарлашынын алгачкы белгилерин чагылдыруучу өздөштүрүлбөгөн жана мөөнөттөрү өтүп кеткен кредиттерге кыйла көңүл бурулат. 2006-жылдын экинчи жарымында кредит портфелинде өздөштүрүлбөгөн кредиттердин үлүшү төмөндөгөн (2.2.1.1-график). Кароого алынган мезгилде банк тутумунун кредит портфелинин сапаттык мүнөздөмөлөрүнүн жакшыргандыгын эске алганда, кайтарылбай калуу тобокелдигинин деңгээли жол берилген деңгээлде калууда. Бирок, бул көрсөткүчтүн өткөн мезгилдеги динамикасын жана кредит портфелинин 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында олуттуу өсүшүн эске ала турган болсок, келечекте кредит портфелинин сапатына баа берүү үчүн жетиштүү негиз жок.

Келечекте кредиттик тобокелдиктин деңгээлинин өсүүсүнө/төмөндөөсүнө таасир этүүчү факторлордун бири катары «байкоого алынган» кредит катары классификациялануучу кредиттердин көлөмүнүн өзгөрүүсүн кароого болот. Мындай кредиттердин салыштырмалуу салмагы 2006-жылдын экинчи жарым

2.2.1.1-график. Банк тутумунун кредит портфелиндеги кредит тобокелдигинин деңгээлинин өзгөрүүсү

¹ Кредит портфелинин сапатына баа берүү максатында бардык кредиттерди, кардарлардын банк алдындагы өз милдеттенмелерин аткаруу мүмкүнчүлүктөрүнө жараша алты категорияга бөлүү шарты кабыл алынган (классификациялоонун начарлоосу тартибинде келтирилет): нормалдуу, канааттандырарлык, байкоого алынган, субстандарттык, шектүү жана жоготуулар. Берилген каражаттардын кайтарылышы көзкарашынан алып караганда, бир кыйла терс мүнөздөмөлөргө ээ болуучу үч акыркы категориянын кредиттерин «иштебеген» же «классификацияланган» катары эсептөө кабыл алынган. Көрсөтүлгөн алты категориянын ар бири боюнча банк бул категорияга ылайык келүүчү, берилген кредиттердин суммасынан пайыз катары аныкталуучу камды түзүүгө милдеттүү.

жылдыгында олуттуу төмөндөсө дагы (2.2.1.2-график), алар жалпы кредит портфелинде салмактуу үлүшкө ээлеген (7,8 пайыз) бойдон калууда.

2006-жылдын 31-декабрындагы маалымат боюнча банктар тарабынан кредиттердин кабыл алынган классификациясына шайкеш камдарынын көлөмү түзүлгөн. Мында классификациялануучу кредиттерге карата түзүлүүчү атайын камдардын кредиттердин мындай категориясына карата көлөмү 50,4 пайызды түзгөн, бул коммерциялык банктардын кредиттер боюнча келип чыгуусу мүмкүн болуучу жоготууларга баа берүү маселесине карата консервативдүү ыкмасын тастыктайт.

Банктардын классификациялануучу кредиттеринин сапатынын начарлоосу учурунда жана камдарды түзгөнгө чейин банктардын накта суммардык капиталынын өлчөмү бирозга төмөндөйт.

Ошентип, кредиттик тобокелдик жалпысынан алгылыктуу деңгээлде кала берүүдө, бирок, бул тобокелдикти мүнөздөөчү көрсөткүчтөрдүн өсүшүнө түрткү берүүчү себептер да орун алууда.

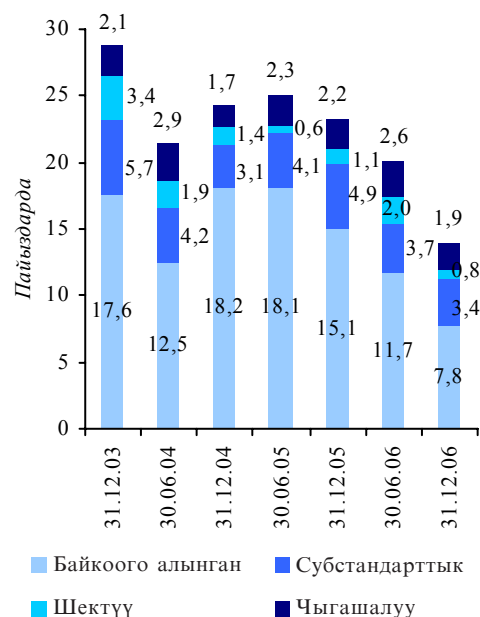
2006-жылдын декабрь айынын акырына карата «накта» кредит портфелинин салыштырма салмагы (классификацияланган кредиттер боюнча мүмкүн болуучу жоготууларга карата түзүлгөн атайын камдарды алып салуу менен кардарларга кредиттер боюнча ссудалык карыздардын калдыктары) жыл башындагыга салыштырганда 1,4 пайыздык пунктка азаю менен банк тутумунун чогуу алгандагы активдеринин 38,7 пайызын түзгөн (2.2.1.3-график). Кредит портфелинин абсолюттук маанисинин өсүшү шартында бул төмөндөө банктардын активдеринин башка топторунун салыштырмалуу салмагынын өсүшүнүн эсебинен жүргөн (корреспонденттик эсеп).

2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги

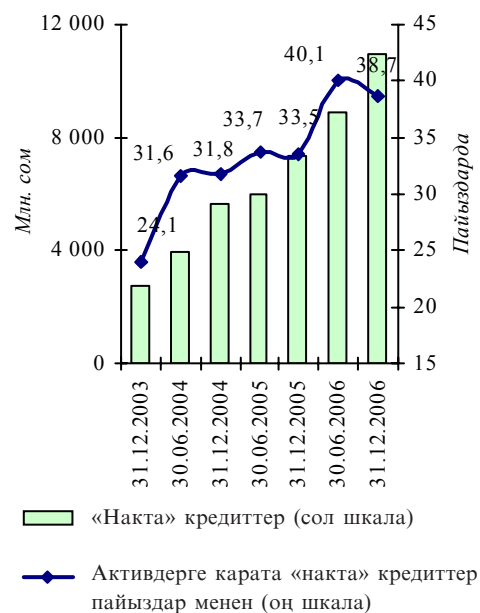
Калктын банк тутумуна ишеними банктардын өз милдеттенмелерин убагында аткарууларынан көзкаранды, бул банктарда ликвиддүүлүктүн жетиштүү деңгээлде болушун болжолдойт. Регулятивдүү максаттарда ликвиддүүлүк тобокелдиги күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченеминин жардамы менен бааланат².

Ликвиддүүлүктүн банк тутуму тарабынан кол-

2.2.1.2-график. Банк тутумундагы кредит портфелин классификациялоонун өзгөрүүсү

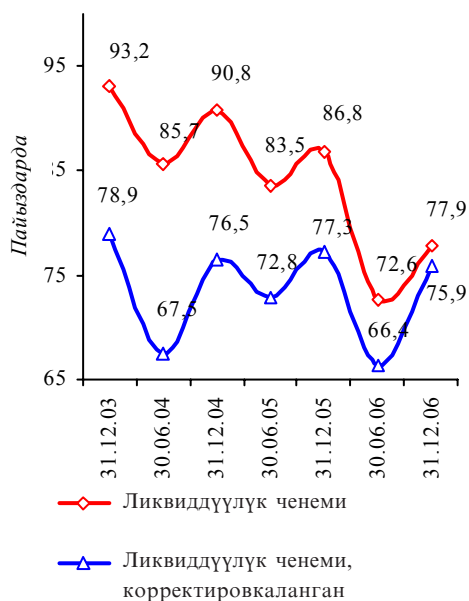

2.2.1.3-график. «Накта» кредиттердин деңгээлинин өзгөрүүсү

² Күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченеми – Улуттук банк тарабынан банктардын милдеттүү түрдө аткаруусу үчүн белгиленген ченемдердин бири, ага ылайык ликвиддүү активдер кыска мөөнөттүү милдеттенмелерден 30 пайыздан кем эмес деңгээлде болууга тийиш.

2.2.2.1-график. Күндөлүк ликвиддүүлүктүн эсептөө маанисинин өзгөрүү динамикасы

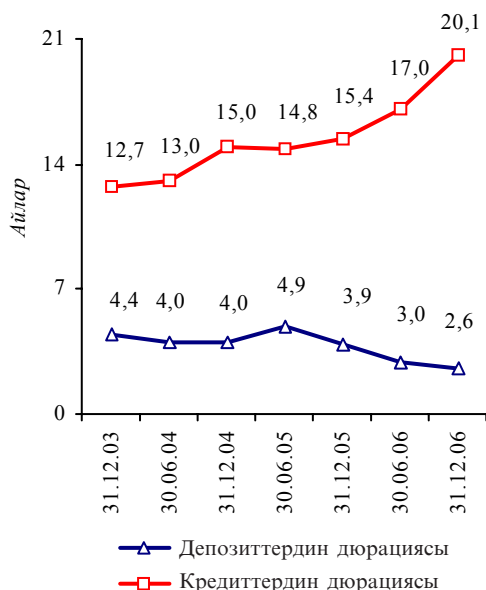

доого алынуучу ченеминин иш жүзүндөгү деңгээли дагы жетиштүү түрдө жогору бойдон кала берүүдө. Банк тутуму боюнча ортчо алганда 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча бул ченемдин эсептөө мааниси жыл башындагыга салыштырганда 5,3 пайыздык пунктка көбөйүү менен 77,9 пайызды түзгөн. Көрсөткүчтүн жыйынтыктоочу маанисине олуттуу таасирди квазиактивдүү операцияларды (корреспонденттик эсептер боюнча операциялар) жүргүзүүгө адистешкен бир банктын ликвиддүүлүгүнүн деңгээли тийгизет. Бул банкты эсепке албаганда, кароого алынган мезгил акырына карата күндөлүк ликвиддүүлүктүн деңгээли 75,9 пайызды түзгөн (2.2.2.1-график).

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында аталган көрсөткүчтүн көбөйүүсү банктардын активдеринин түзүмүндө кредиттердин үлүшүнүн төмөндөөсүнө байланыштуу болгон.

Ликвиддүүлүк көрсөткүчүнүн иш жүзүндөгү маанисинин белгиленген ченемдик мааниден артуусу бир тараптан, финансылык ортомчулуктун андан ары кеңейүүсү үчүн колдо потенциалдын бар экендигин күбөлөндүрсө, экинчи тараптан, депозиттик базанын туруктуулугунун жетиштүү болбой жатышын чагылдырууда. Депозиттердин жетиштүү деңгээлде туруктуу болбой жатышы депозиттердин жана кредиттердин дюрациясынын өзгөрүүсү жөнүндө маалыматтар, ошондой эле каражаттар булагынын туруктуулук коэффициентинин эсептелиши менен тастыкталууда³.

2.2.2.2-график. Банк тутумундагы кредиттердин жана депозиттердин дюрациясынын өзгөрүү динамикасы

Кароого алынган мезгилде (2.2.2.2-график) депозиттерди тартуунун жана кредиттерди жайгаштыруунун орто мөөнөттөрүнүн ортосундагы ажырым жогору бойдон калган, бул көмүскө дизентермедиациялык⁴ тобокелдиктер жөнүндө айтып турат, алар айрым банктарда ликвиддүүлүктү мезгил аралыгы боюнча тескөө процессинде көрүнүшү мүмкүн. Бирок, кредиттердин белгилүү бир бөлүгү банктар тарабынан депозиттерден айырмаланган, башка узак мөөнөттүү булактарынын эсебинен каржылана тургандыгын эске алуу зарыл (капитал, финансылык мекемелерден узак мөөнөттүү карыз алышуулар ж.б.). Бул факт жогоруда аталган тобокелдиктердин келип чыгуу ыктымалдыгын төмөндөтүүгө таасир

³ Финансылык каражаттар булагынын туруктуулук коэффициенти банк тутумунун депозиттеринин жалпы суммасындагы мөөнөттүү депозиттердин үлүшү менен мүнөздөлөт.

⁴ Дизентермедиация – инфляциялык күтүүлөрдүн жана/же башка терс жагдайлардын күчөп кетиши шартында келишилген мөөнөттөн мурда калктын аманаттарды массалык түрдө алуу процесси.

этет. Мындан тышкары, узак мөөнөттүү депозиттерди тартуу үчүн Депозиттерди коргоо системасын колдонууга киргизүү зарыл.

Басылманын 2.2.2.3-графикинде «накта» кредит портфелине карата депозиттик базанын катышынын өзгөрүү динамикасына салыштырганда финансылык каражаттар булактарынын туруктуулук коэффициентинин өзгөрүүсү келтирилген. Депозиттик базадагы мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн төмөндүгү (2006-жылдын 31-декабрындагы маалымат боюнча 22,4 пайыз), сөзсүз түрдө, жайгаштыруулардын көлөмүнө таасир этет жана келечекте ликвиддүүлүктү тескөө процессин татаалдаштырат.

Депозиттердин жана кредиттердин катышынын динамикасы тартылуучу каражаттарды пайдалануунун натыйжалуулугунун айрым бир жогорулагандыгын ырастап турат.

Бүтүндөй алганда, учурда банк тутумунда милдеттенмелерди аткаруу үчүн каражаттардын жетишпей калуусунун келип чыгуусу үчүн негиздер жок экендигин белгилөөгө болот, ошону менен бирге, тартылган ресурстардын туруктуулугунун төмөн болушу ликвиддүүлүктү мезгил аралыгы боюнча тескөө процессине, кредит портфелинин көлөмүнүн өсүшүнө жана жалпы алганда, активдердин кирешелүүлүгүнүн кыскарып кетишине терс таасир этет.

Кароого алынган мезгилде мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн төмөндөшү, б.а. финансылык каражаттардын туруктуулугунун төмөндөшү жүргөн.

Басылманын 2.2.2.4-таблицасында 2006-жылдын декабрь айынын акырына карата абал боюнча банктардын финансылык активдеринин жана милдеттенмелеринин төлөө мөөнөттөрү жөнүндө маалымат келтирилген. Бүтүндөй алганда, банктардын финансылык милдеттенмелеринин орду финансылык активдер менен толтурулууда, мында (активдердин милдеттенмелерден артып турушу) ажырым 5,4 млрд. сомду, анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча - 6,0 млрд. сомду түзөт. Ошентип, банктар өздөрүнүн финансылык милдеттенмелерин аткаруу үчүн жетиштүү активдерге ээ. Банктарда ликвиддүүлүктүн жетиштүү деңгээлин, банктардын өздүк капиталынын өсүшүн, ошондой эле талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин мүнөздүү өзгөчөлүгүн эске алганда, 30 күнгө чейинки мезгилдеги терс ажырым банктар тарабынан өз финансылык милдеттенмелерин аткарууларына олутуу таасир тийгизе албайт.

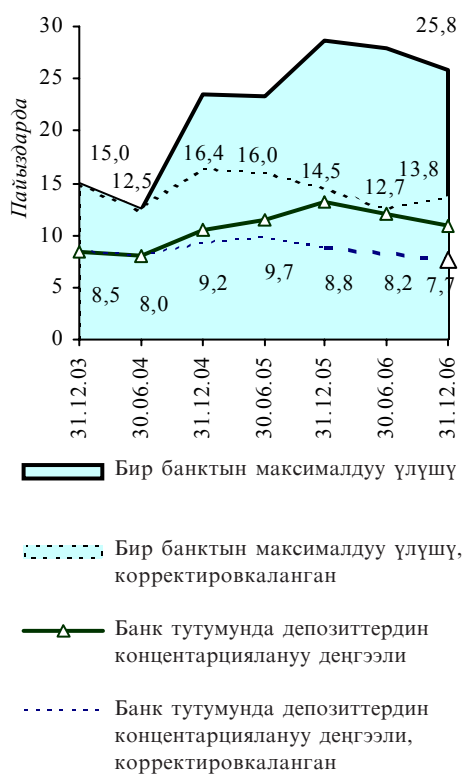
2.2.2.3-график. Банк тутумунун ликвиддүүлүк факторлоруна баа берүү

2.2.2.4-таблица. Финансылык активдерди/милдеттенмелерди төлөөнүн мөөнөтү
(млн. сом менен)

Аталышы	Төлөө мөөнөтү					Бардыгы болуп
	30 күнгө чейин	31 күндөн 91 күнгө чейин	91 күндөн 180 күнгө чейин	181 күндөн 365 күнгө чейин	365 күндөн ары	
1. Бардыгы болуп финансылык активдер	13 385,5	1 939,6	1 573,2	3 667,4	7 797,2	28 362,7
анын ичинде кардарларга кредиттер жана финансылык ижара	410,5	731,1	1 296,8	2 678,7	5 927,4	11 044,6
2. Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер	15 664,6	1 843,7	1 053,6	1 854,5	2 504,1	22 920,6
анын ичинде жеке адамдардын депозиттери жана юридикалык жактардын мөөнөттүү депозиттери	2 191,3	717,0	627,6	786,2	743,2	5 065,4
3. Бардыгы болуп ажырым	-2 279,1	95,8	519,6	1 812,8	5 293,0	5 442,2
анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча ажырым	-1 780,8	14,1	669,2	1 892,5	5 184,2	5 979,2

2.2.3.1-график. Депозиттердин концентрациялануусунун өзгөрүүсү

2.2.3 Концентрациялануу тобокелдиги

Депозиттердин концентрациялануу өзгөчөлүгү.

2.2.3.1-графикте көрүнүп тургандай, 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутуму боюнча депозиттердин концентрациялануусунун орточо деңгээли сыяктуу эле, депозиттер рыногунда бир банктын максималдуу үлүшүнүн деңгээлинин төмөндөөсү уланган. Бул көрсөткүчтөрдүн өзгөрүүсүнө негизинен коммерциялык банктардын биринде депозиттердин көлөмүнүн төмөндөөсү таасир эткен, ал өз кезегинде юридикалык жактардын мөөнөттүү ири депозиттерди алууларына байланыштуу болгон. Бул факт депозиттердин бул категориясынын концентрациялануусунун төмөндөөсүнө алып келген (2.2.3.2-график).

Басылманын 2.2.3.1 жана 2.2.3.2-графиктеринде жогоруда аталган банкты эсепке алуусуз эсептелген көрсөткүчтөр «корректировкаланган» катары белгиленген.

Бул банктын депозиттерин эске албаганда, катышуучулар арасында депозиттер рыногун бөлүштүрүү төмөн болуп саналат (10 катышуучудан көп) жана акыркы үч жылдын ичинде бир деңгээлде калуу менен⁵ төмөндөөгө карата тенденцияга ээ.

⁵ Концентрациялануу тобокелдигине «жогорку», «алгылыктуу» же «төмөнкү» чекте сыяктуу баа берүү концентрациялануу деңгээлинин жалпы кабыл алынган градациясына негизделген. Алып көрсөк, концентрациялануу тобокелдиги, эгерде, анын деңгээли 10 пайызга чейинкини түзсө «төмөн», 10 пайыздан 20 пайызга чейинкини түзсө «алгылыктуу», ал эми 20 пайыздан жогору болсо «жогорку» деңгээлде деп эсептелинет. Мисалы, 50 пайызга барабар болгон концентрациялануу индекси рынокко бирдей үлүштөгү 2 катышуучунун, ал эми 33 пайызга 3 катышуучунун катышуусуна эквиваленттүү.

Банк тутумунда концентрациялануу деңгээлине «Төрт ири банктын депозиттердин деңгээли боюнча үлүшү» башка көрсөткүчүнүн жардамы менен баа берүү 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында депозиттердин концентрациялануусунун 53,7 пайыздан 48,6 пайызга чейин төмөндөгөндүгү жөнүндө ырастап турат. Мында кароого алынган мезгил ичинде эки банк депозиттердин өлчөмү боюнча өз позицияларын күчөтүү менен башка эки банктын ордуна, төрт ири банктын курамына кире алган.

Кредиттердин концентрациялануу өзгөчөлүгү.
Банк тутумунун кредит портфелинин өсүүсү 2004-2006-жылдарда кредиттердин кредит рыногунда өзүнчө бир банктын максималдуу үлүшү боюнча сыяктуу эле, кредиттердин концентрациялануу деңгээли (индекси) боюнча дагы баалануучу концентрациялануусунун айрым бир төмөндөөсү менен коштолууда. 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында кардарларды кредиттөөнү активдүү жүзөгө ашырып жатышкан бирнече банктын жалпы кредит портфелинде салыштырмалуу салмактын өсүшүнө байланыштуу аталган көрсөткүчтөр бир азга көбөйгөн (2.2.3.3-график).

Кредиттердин концентрациялануу көзкарашынан «Төрт ири банктын үлүшү» көрсөткүчүн карасак, ал кароого алынган мезгилде өзгөрбөгөндүгүн жана 46,9 пайызды түзгөнүн белгилөөгө болот. Банктардын курамы бир аз өзгөргөн жана бул чогуу алгандагы кредит портфелиндеги салыштырмалуу салмак боюнча үчүнчүдөн бешинчи орунду ээлеген банктар катышуунун дээрлик бирдей үлүшүнө ээ экендигине байланыштуу.

Кредиттердин концентрациялануу көрсөткүчүнүн валюталардын түрлөрү боюнча төмөндөө динамикасы улуттук валютада сыяктуу эле, четөлкө валютасында кредиттерди берүүдө банктар арасындагы атаандаштыктын өсүшүн чагылдырат (2.2.3.4-график).

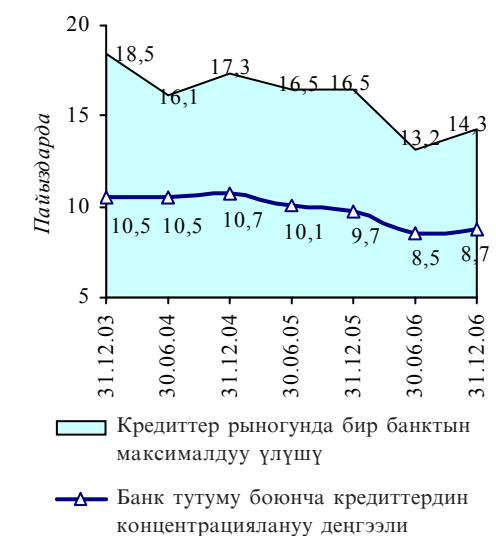
Кредиттердин концентрациялануу тобокелдигин элчарба тармагы боюнча иликтөөгө алуунун натыйжасында кредиттердин концентрациялануу деңгээлине тармактын бардык түрлөрү боюнча «алгылыктуудан» «жогоруга» чейинки баа берүү сакталууда. Демек, бул ар бир тармакта кредиттөө ишин жүзөгө ашырып жаткан банктар экиден он бирге чейин экендигин билдирет.

Басылманын 2.2.3.5, 2.2.2.6-таблицаларындагы

2.2.3.2-график. Депозиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануусу

2.2.3.3-график. Кредиттердин концентрациялануусунун өзгөрүүсү

2.2.3.4-график. Кредиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануусу

маалыматтарга негизденүү менен банктардын туракжайларды, байланышты кредиттөө жагындагы иштеринин айрым бир жандануусу байкалгандыгын белгилөөгө болот. Байланыш, даярдоо жана кайра иштетүү, социалдык кызмат көрсөтүүлөр жана транспорт муктаждыктарына берилген кредиттердин жогорку концентрациялануусу бул операциялардын банктардын чектелген санында гана топтолгондугун күбөлөп турат, бул банк тутумунун жалпы кредит портфелинде ушуга окшогон кредиттердин төмөнкү үлүшүнө алып келет.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын банк тутумунда бүтүндөй алганда, депозиттердин жана кредиттердин валюталар жана тармактык багыты боюнча концентрациялануусунун алгылыктуу деңгээли кат-

2.2.3.5-таблица. Банктардын иштеринин элчарба тармагын кредиттөө боюнча концентрациялануусу (пайыздарда) *

	31.12.03	30.06.04	31.12.04	30.06.05	31.12.05	30.06.06	31.12.06	Четтөө (пайыздык пункттарда)
Өнөржайы	17,1	19,1	20,8	21,8	17,0	20,2	23,1	2,9
Айылчарбасы	29,2	29,1	25,9	21,6	21,0	20,1	19,8	-0,3
Транспорт	31,2	45,6	31,9	26,8	32,5	15,7	23,2	7,5
Байланыш	26,9	37,2	34,7	38,9	51,2	48,8	87,4	38,6
Соода	13,4	11,0	12,0	11,0	10,7	9,1	8,7	-0,4
Даярдоо ж-а кайра иштетүү	19,7	25,2	28,8	25,9	27,9	55,1	58,1	3,0
Курулуш	23,7	33,6	28,8	31,1	26,8	21,9	19,2	-2,7
Туракжайларды кредиттөө	27,7	21,7	16,3	12,3	14,7	28,4	20,2	-8,2
Үйчарбасы	13,4	15,6	16,0	23,2	21,4	16,3	14,8	-1,5
Соц. кызмат көрсөтүүлөр	67,7	71,0	44,3	34,1	30,6	12,0	27,7	15,7
Жана башкалар	12,5	12,2	13,6	13,3	14,6	18,0	11,6	-6,4

* Концентрациялануу Херфиндаль индексинин негизинде аныкталат, ал банктардын тармактарды кредиттөөнүн жалпы көлөмүндөгү салыштырма салмагынын квадраттык суммасы катары эсептелинет. Концентрациялануунун 100% барабар болгон индекси рыноктун белгилүү сегментинин толук монополизациялануусун, 50% – бирдей үлүш менен 2 катышуучуну, 33% – 3 катышуучуну жана андан аркыны билдирет.

2.2.3.6-таблица. Банктардын кредит портфелинин элчарба тармагы боюнча түзүмү (пайыздарда) *

	31.12.03	30.06.04	31.12.04	30.06.05	31.12.05	30.06.06	31.12.06	Четтөө (пайыздык пункттарда)
Өнөржайы	21,7	21,5	20,5	18,7	17,3	12,7	11,0	-1,7
Айылчарбасы	2,9	2,4	1,9	1,9	2,0	3,0	3,3	0,3
Транспорт	1,5	1,5	1,2	1,3	0,8	0,9	0,7	-0,2
Байланыш	1,8	1,6	0,6	0,5	0,4	0,1	1,6	1,5
Соода	39,2	39,4	46,6	44,5	42,9	44,7	40,9	-3,8
Даярдоо ж-а кайра иштетүү	2,4	1,4	1,3	1,0	0,9	0,8	1,0	0,2
Курулуш	2,8	5,9	4,9	6,3	6,0	6,1	5,8	-0,3
Туракжайларды кредиттөө	3,1	3,9	4,9	5,4	7,0	8,6	14,3	5,7
Үйчарбасы	7,3	8,3	8,0	8,2	8,0	8,7	8,1	-0,6
Соц. кызмат көрсөтүүлөр	0,0	0,0	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0
Жана башкалар	17,3	14,1	9,8	12,0	14,5	14,3	13,2	-1,1
Жыйынтыгында	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	x

талууда. Бул рыноктун катышуучулары боюнча кредиттердин концентрациялануу көрсөткүчүнүн айрым бир жогорулагандыгы бир нече ири коммерциялык банктын үлүшүнүн өсүшүнө байланыштуу болгон. Бул активдүүлүк (1) кредиттерге суроо-талаптын көбөйүшүнөн жана (2) кредиттик тобокелдиктерге баа берүүдөн улам динамикада пайыздык чендердин кандайдыр бир өзгөрүүлөрү менен коштолбойт.

2.3. Капиталдын шайкештик (адекваттуулугунун) деңгээли

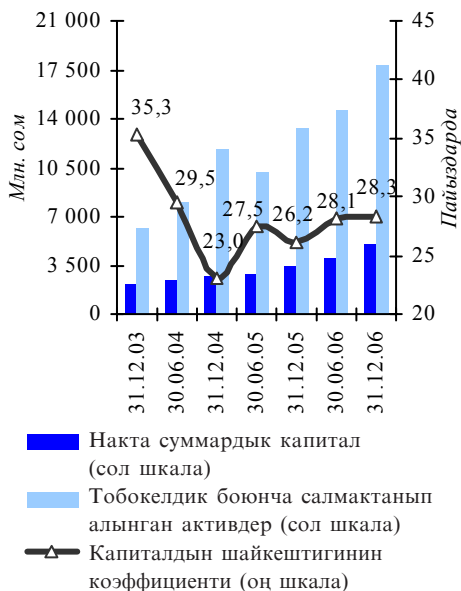
Банк ишине мүнөздүү болгон бардык тобокелдиктер жыйынтыгында ошол иштин финансылык натыйжасынан көрүнөт (тике чыгымдар түрүндө көрүнгөндөй эле, тиешелүү камдарды түзүүгө түрткү берген келечек чыгашалар ыктымалдыгынын жогорку үлүшү сыяктуу) жана банктын өздүк каражаттарынын – анын капиталынын өлчөмүнө таасир этет. Ошондуктан капиталдын өлчөмү банктын тышкы жана ички чөйрөдө учурдагы жана келечектеги терс өзгөрүүлөргө карата туруктуулугун мүнөздөйт.

Банктын финансылык абалына иликтөөлөрдү жүргүзүүдө анын ишенимдүүлүгүнүн негизги мүнөздөмөсү болуп, банктын капиталынын өлчөмүнүн жүзөгө ашырылуучу операциялардын (капиталдын шайкештиги коэффициентин) масштабына жана мүнөзүнө шайкештиги саналат. Жетиштүү капитал өзүнчө бир «коопсуздук баштыкчасын» түзөт, ал банкка төлөөгө жөндөмдүү болушуна жана калктын ага болгон ишенимин колдоого мүмкүндүк берет. Ушуга байланыштуу, банктын капиталдаштыруу жагындагы саясаты капиталдын ушундай деңгээлин колдоого багытталууга тийиш, ал эми анын бул жетигил банктык тобокелдиктердин келип чыгуусунан улам мүмкүн болуучу жоготуулардын ордун жабуу үчүн да жетиштүү болгону дурус.

Капиталдын шайкештик ченеминин минималдуу маанисинин 12,0 пайыз деңгээлинде белгиленишинде, банк тутуму боюнча орточо алганда бул көрсөткүч жогору бойдон калууда жана 2006-жылдын 31-декабрындагы маалымат боюнча 28,3 пайызды түзөт (2.3.1-график). Келтирилген графикте көрүнүп тургандай, кароого алынган мезгилде капиталдын шайкештигинин көрсөткүчүнүн көбөйүүсүнүн негизги фактору болуп коммерциялык банктардын таза суммардык капиталынын өсүшү саналган. Акыркы үч жылдагы динамиканы карай турган болсок, алар тобокелдик боюнча салмактанып алынган активдердин өсүшү жөнүндө айгинелеп турат, бул, өз кезегинде, экономиканы кредиттөөнүн көлөмүнүн көбөйүүсүнөн улам шартталган.

Мында капиталдын шайкештигинин иш жүзүндөгү деңгээли (28,3 пайыз) бүтүндөй банк тутумунун ишинде тобокелдиктин жол берилген деңгээлин жогорулатпай эле, тобокелдүү жана кирешелүү

2.3.1-график. Банк тутумунун капиталынын шайкештик көрсөткүчүнүн өзгөрүүсү

активдердин көлөмүн эки эседен көбүрөөккө кошумча көбөйтүүгө мүмкүндүк берет.

Жогоруда белгиленип өткөндөр банк тутумунун учурда терс жагдайдагы соккуларга туруктуу экендигин көрсөтүүдө. Мындан тышкары, келечекте финансылык ортомчулук деңгээлин кеңейтүү жана натыйжалуулукту арттыруу үчүн потенциал бар.

2.4. Финансылык натыйжалар

Банк ишинин кирешелүүлүгүнүн негизги көрсөткүчү болуп, алынган пайдалардын активдердин орто деңгээлине карата катышы катары аныкталуучу, активдердин кирешелүүлүк коэффициенти саналат. Кыргыз Республикасынын банк тутумунда 2006-жылдын жыйынтыгы боюнча активдердин кирешелүүлүгү жылдык эсептөөдө 3,3 пайызды түзгөн (былтыркы жылдын жыйынтыгы боюнча 2,3 пайыз).

Бирок, бир банктын кирешелүүлүк көрсөткүчүнүн төмөндүгүнө жана ушунун өзүнүн чогуу алгандагы көрсөткүчтөрдүн бурмалануусуна олуттуу таасирине байланыштуу, кирешелүүлүктү андан ары иликтөө, ушул банкты жалпы жыйынтыкка кошпостон, банк тутумунун маалыматтарынын негизинде келтирилген (2.4.1-таблица).

2.4.1-таблица. Банк тутумунун кирешелүүлүгүнүн негизги көрсөткүчтөрү (пайыздарда)

	2003.31.12	2004.31.12	2005.31.12	2006.31.12
<u>Кирешелердин жана чыгашалардын орто активдерден % катары</u> <u>статьялары</u>				
Пайыздык кирешелер	9,0	10,2	10,3	10,9
- анын ичинде кредиттер боюнча пайыздык кирешелер	<u>7,1</u>	<u>8,8</u>	<u>9,0</u>	<u>9,4</u>
Пайыздык чыгашалар	2,3	2,6	2,6	3,0
- анын ичинде депозиттер боюнча пайыздык чыгашалар	<u>1,8</u>	<u>1,7</u>	<u>1,6</u>	<u>1,6</u>
Накта пайыздык киреше	6,7	7,6	7,6	7,9
Кредиттер боюнча РППУга чегерүүлөр	1,2	0,8	1,4	1,0
РППУга чегерүүлөрдөн кийин накта пайыздык киреше	5,5	6,8	6,2	6,9
Пайыздык эмес кирешелер	9,8	8,0	6,7	9,8
Пайыздык эмес чыгашалар	0,6	0,5	0,6	3,6
Операциялык чыгашалар	11,3	9,9	8,6	8,7
- анын ичинде персоналды күтүүгө чыгашалар	<u>4,9</u>	<u>4,6</u>	<u>4,3</u>	<u>4,4</u>
Салык төлөгөнгө чейинки накта киреше (чыгым)	3,4	4,3	3,7	4,3
Кредиттик эмес операциялар боюнча РППУга чегерүүлөр	0,5	0,1	0,1	0,2
Пайдадан салык	0,6	0,8	0,6	0,4
Накта пайда (чыгым)	2,4	3,5	2,9	3,7
Орто милдеттенмелерден % катарында пайыздык чыгашалар	3,2	3,3	3,2	3,7
Пайыздык кирешелердин жана чыгашалардын СПРЭДи	5,8	6,9	7,1	7,2

Мындай учурда, 2.4.1-таблицада көрүнүп тургандай, банк тутумунун активдеринин орточо кирешелүүлүгү жылдык эсептөөдө 3,7 пайызды түзгөн.

Кирешелүүлүктүн жыйынтык көрсөткүчүнүн көбөйүүсүнүн себеби болуп пайыздык кирешелердин жана чыгашалардын спрэдинин көбөйүүсү, кредиттер боюнча РППУга чегерүүлөрдүн, пайдадан салык боюнча чегерүүлөрдүн төмөндөөсү (пайдадан салыкка чендердин эки эсеге төмөндөөсүнө байланыштуу) саналат.

Мында кредит портфелинин кирешелүүлүгүнүн кредиттер боюнча пайыздык кирешенин ссудалык карыздардын калдыктарынын орто маанисине карата катышы катары аныкталуучу көрсөткүчү (жылдык эсептөөдө) өзгөргөн эмес. Бул көрсөткүч 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 20,2 пайызды түзгөн (2.4.2-график).

Пайыздык чыгашалардын деңгээли өткөн жылдагыга салыштырганда жеке адамдардын депозиттеринин жана мөөнөттүү депозиттердин көбөйүүсү себепинен улам көбөйгөн (жылдык эсептөөдө).

2006-жылы пайыздык эмес кирешелердин көбөйгөнү байкалган, алардын орто активдерге карата катышы жылдык эсептөөдө 9,8 пайызды түзгөн. Бул катыштын көбөйүүсү 3,1 пайыздык пунктту түзгөн жана банктардын четөлкө валюталары менен кызмат көрсөтүүлөрдөн жана операциялардан кирешелеринин үлүшүнүн көбөйүүсүнүн натыйжасы дагы болуп саналган. Бирок, четөлкө валюталары менен операциялардан тартылган чыгымдар көбөйүп, банктардын пайыздык эмес чыгашаларынын өсүшүнө таасир эткен, алар жыл башындагыга салыштырганда 3,0 пайыздык пунктка гана көбөйгөн жана 3,6 пайызды түзгөн.

Банктардын пайыздык эмес кирешелеринин орто активдерине карата катышынын өсүшүнө байланыштуу, алардын деңгээли операциялык чыгашалардан 1,1 пайыздык пунктка арткан, бул активдердин кирешелүүлүгүнүн жыйынтык көрсөткүчүнүн жогорулоосуна таасир эткен.

РППУ түптөөгө чыгашалардын орто активдерге карата катышы жылдык эсептөөдө 2005-жылдагы 1,4 пайыздан 2006-жылдын жыйынтыгы боюнча 1,0 пайызга чейин азайган, бул коммерциялык банктар тарабынан кредиттөөнүн көбөйүүсүнө жана кредит портфелинин сапаты жогорулаган шартта активдердин өсүшүнө байланыштуу. Албетте, бул активдердин кирешелүүлүгүнүн жогорулоосуна алып келген.

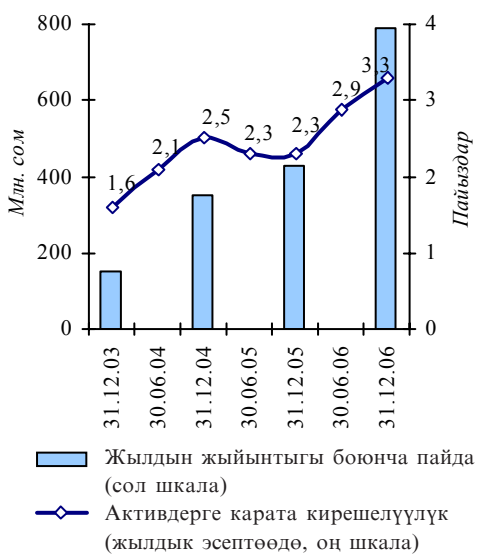
Ошондой эле, экинчи жагынан алып караганда, коммерциялык банктардын кирешелүүлүгүнө Кыргыз Республикасынын Салык кодексине өзгөртүүлөрдүн жана толуктоолордун киргизилиши таасир эткенин, ага ылайык пайдадан салыкка чен 2006-жылдын 1-январынан тартып 20-пайыздан 10 пайызга чейин төмөндөгөнүн белгилеп өтүү зарыл.

Банк тутумунун инвесторлор менен реалдуу сектордун ортосундагы финансылык ортомчулук милде-

2.4.2-график Операциялардын айрым түрлөрүнүн кирешелүүлүк көрсөткүчтөрү

2.4.3-график. Активдердин кирешелүүлүгүнүн өзгөрүүсү

тин аткаруусунун натыйжалуулугун жогорулатуунун мүнөздөмөсү катары, *пайыздык кирешелердин жана чыгашалардын¹ спрэдинин* көрсөткүчүн кароого болот (2.4.3-график). Алып көрсөк, 2006-жылы кредиттөөнүн жана ал боюнча кирешелердин көлөмүнүн өсүшү кароого алынган мезгилде бул көрсөткүчтүн өсүшүнө алып келген.

2006-жылы банк тутумунун накта пайдасы абсолюттук мааниде 0,79 млрд. сомду түзгөн, ал эми 2005-жылдын ушул эле мезгилинде – 0,43 млрд. сомду, б.а. көбөйүү 84,1 пайызды түзгөн.

Суммардык активдердин кызматкерлердин санына карата катышы бир кызматкерге карата 4,9 млн. сом деңгээлинен 5,0 млн. сомго чейин жогорулаган. Бул көбөйүү банктардын иш чөйрөсүнүн кеңейүүсүнө жана активдеринин өсүшүнө байланыштуу.

Демек, банк ишинин кирешелүүлүк көрсөткүчү, бүтүндөй алганда, банк тутумунун кошумча инвестициялоо көз карашынан алгылыктуулук дараметинин позитивдүү динамикасы жана өсүшү жөнүндө айгинелейт. Мында капиталдын шайкештиги ченеминин жогорку орточо мааниси банктардын активдүү операцияларын кошумча кеңейтүү мүмкүнчүлүгү жөнүндө айтып турат. Башка тарабынан алганда, активдерди пайдалануунун натыйжалуулугу аз кирешелүү активдердин үлүшүнүн төмөндөөсү шартында олуттуу жогорулашы мүмкүн.

¹ *Пайыздык кирешелердин жана чыгашалардын спреди* катары пайыздык кирешелердин орто активдердин өлчөмүнө карата катышы менен пайыздык чыгашалардын орто милдеттенмелерге карата катышынын ортосундагы айырманы түшүнүүгө болот.

2.5. Финансылык ортомчулук көрсөткүчү

Банк секторунун финансылык ресурстарды топтоп жана аларды андан ары экономика тармактарына бөлүштүрүүчү финансылык ортомчу катары ролу анын өнүгүү жана натыйжалуу иштөө деңгээлинен тике көзкаранды.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча депозиттердин көлөмүнүн¹ ИДПнын өлчөмүнө карата² катышы 14,5 пайызды түзгөн (2006-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 13,6 пайыз, 2.5.1-график). Бул көрсөткүчтүн көбөйүүсү кароого алынып жаткан мезгилдеги ИДПнын өсүшүнө салыштырмалуу депозиттердин кыйла жогору өсүшү менен шартталган. Алып көрсөк, 2006-жылдын экинчи жарымында ИДПнын номиналдык өлчөмүнүн 8,3 пайызга жалпы көбөйүшү шартында депозиттердин өсүшү 15,8 пайызды түзгөн.

Коммерциялык банктарда жайгаштырылуучу депозиттердин көлөмүнүн банктардан тышкаркы акчаларга (МО) карата катышы төмөндөгөн. 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата бул көрсөткүч 84,8 пайызды (2006-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча – 97,8 пайыз) түзгөн.

Кароого алынган мезгилде кредит портфелинин өсүшү уланган. Мында кредиттердин өсүш арымы (21,5 пайыз) депозиттердин көлөмүнүн (15,8 пайыз) өсүш арымынан озот. Кредиттердин көлөмүнүн көбөйүүсү белгилүү деңгээлде банктардын капиталынын жана милдеттенмелеринин, демек анын натыйжасында активдеринин өсүшүнүн эсебинен жүрөт.

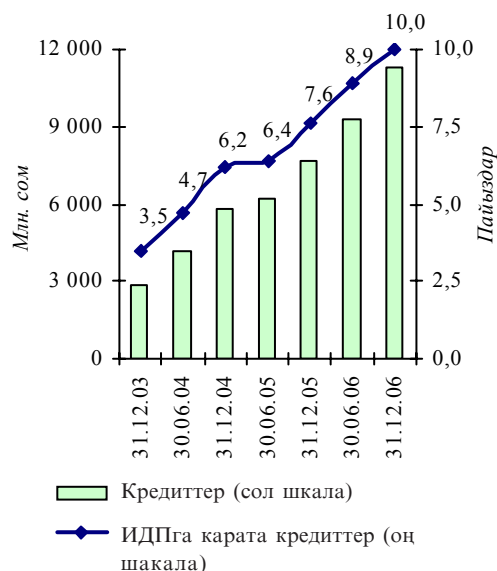
Кардарларга берилген кредиттердин жалпы көлөмүнүн ИДПнын көлөмүнө карата үлүшү 2006-жылдын 31-декабрындагы маалымат боюнча жарым жылдыктын башындагыга салыштырганда 1,1 пайыздык пунктка көбөйүү менен 10,0 пайызды түзгөн (2.5.2-график).

Кароого алынган мезгилде берилген кредиттердин көлөмү 9,0 млрд. сомду түзгөн, бул 2005-жылдын ушул мезгилинде берилген кредиттердин көлөмүнө караганда 34,2 пайызга көп.

2.5.1-график. Депозиттердин көлөмүнүн динамикасы жана депозиттердин ИДПга карата катышы

2.5.2-график. Кредиттердин көлөмүнүн динамикасы жана кредиттердин ИДПга карата катышы

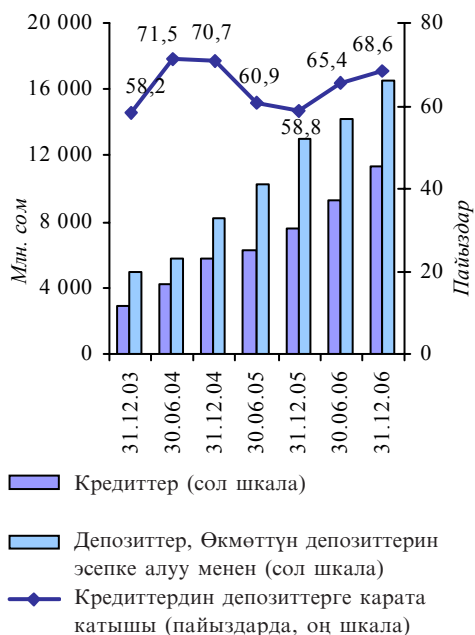

¹ Бул бөлүктө депозиттер катары, калктын, ишканалардын, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн жана башка мамлекеттик бийлик органдарынын депозиттерин түшүнүүгө болот.

² Эсепке акыркы 12 ай ичиндеги номиналдык ИДП боюнча маалыматтар алынган.

2005-жылдын ушул мезгилиндегиге салыштыр- ганда, кредиттердин көлөмүнүн түзүмүндө кре- диттөөнүн кыйла өсүшү соода чөйрөсүндө (40,3 пай- ыз же 1,3 млрд. сом), ипотекалык кредиттөөдө (3 эсе- ге же 1,1 млрд. сомго) катталган. Ошондой эле, ай- ылчарбасын кредиттөөнүн көлөмүнүн көбөйүшү (2,4 эсеге же 0,2 млрд. сомго) байкалууда.

2.5.3-график. Кредиттердин депозиттерге карата катышынын динамикасы

Кредиттер боюнча ссудалык карыздардын депо- зиттердин көлөмүнө карата катышы кароого алынып жаткан мезгилдин башындагыга карата абал боюн- ча 65,4 пайызга караганда 68,6 пайызды түзгөн, бул депозиттердин өсүшүнөн арткан кредиттердин өсүшүнө байланыштуу болгон (2.5.3-график).

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында улут- тук валютада жаңыдан берилүүчү кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен дээрлик өзгөргөн эмес жана 25,5 пайызды түзгөн (2006-жыл- дын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырган- да 0,2 пайыздык пунктка төмөндөгөн). Четөлкө ва- лютасында жаңыдан берилген кредиттер боюнча пай- ыздык чен 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында 18,0 пайызды түзүү менен 1,4 пайыздык пунктка көбөйгөн.

Коммерциялык банктардын иш-аракеттеринин финансылык натыйжаларын карап көрүү менен «таза» пайыздык кирешенин ал боюнча пайыздар төлөнүүчү банктардын активдеринин орточо айлык деңгээлине карата катышы бүтүндөй банк тутумун- да (жылдык эсептөөдө)³ 2006-жылдын 31-декабрындагы маалымат боюнча 8,1 пайызды түзгөндүгүн (2005-жылдын жыйынтыгы боюнча бул көрсөткүч 6,0 пайызды түзгөн) жана бул Кыргыз Республикасында кредиттик иштин кирешелүүлүгүнүн өсүшү жөнүндө айгинелей тургандыгын белгилөө зарыл.

Коммерциялык банктардын активдеринин орто- чо деңгээлине карата «таза» пайыздык кирешенин катышынын өсүшү акыркы жылдарда ссудалык ка- рыздардын жана демек, пайыздык кирешелердин көбөйүүсүнө байланыштуу. Бирок бул, башка тарап- тан алганда, экономиканын өсүшүнө тиешелүү өлчөмдө түрткү бере албайт, анткени пайыздык чен- дердин күтүлүп жаткан төмөндөөсү байкала элек. Иштин мындай абалда болушу рынокто кредиттер- дин жетиштүү сунушталбай жаткандыгы сыяктуу эле, жаңы кредиттерге карата суроо-талаптын жогорку

³ Эсептөөлөр коммерциялык банктардын орточо иштеген активдери жана милдеттенмелери жөнүндө маалыматтарды эсепке алуу менен жүргүзүлгөн.

деңгээли жөнүндө тастыктайт же кредиттик кызмат көрсөтүүлөр рыногунда атаандаштык деңгээлинин жетиштүү эмес экендигин айтып турат, ошондой эле биринчи кезекте, чарба жүргүзүүчү субъекттердин ишинин ачык-айкындуулук деңгээлинин төмөндүгүнүн натыйжасы болуп саналат.

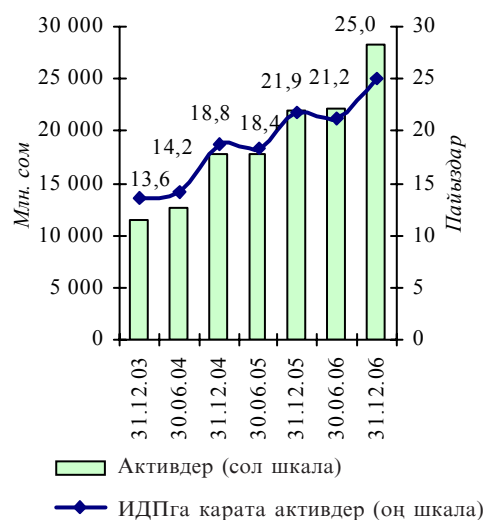
Жогоруда келтирилген көрсөткүчтөрдүн динамикасы банк тутумунун кирешелүүлүгүнүн жогорулагандыгы, ошондой эле тутумдун пайыздык чендердин өзгөрүү тобокелдигинен салыштырымалуу коргогондугу жөнүндө айгинелеп турат.

Финансылык ортомчулук деңгээли көзкарашынан алып караганда, суммардык активдердин ИДПга карата катышынын көрсөткүчүнүн өсүшүн белгилөөгө болот (2.5.4-график). Алып көрсөк, 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча бул катыш 25,0 пайызды, ал эми 2006-жылдын 1-жарым жылдыгынын акырына карата -21,2 пайызды түзгөн.

Ошол фактыны эске алуу менен акыркы эки - үч жыл аралыгындагы туруктуу өсүшкө карабастан, финансылык ортомчулуктун айрым көрсөткүчтөрү салыштырмалуу төмөнкү мааниге ээ, банк тутумунандан ары өнүктүрүү жана анын ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн потенциал калууда.

Банктык тобокелдиктерге баа берүү банк тутумунда кыска мөөнөт ичинде жагдайдын олуттуу өзгөрүүсү байкалбай тургандыгын көрсөттү. Акыркы жылдардагы орун алган өнүгүү динамикасына, ошондой эле коммерциялык банктардын өздөрүнүн иш пландарына ылайык, өлкөнүн экономикасына банк тутумунун таасирин андан ары күчөтүү болжолдонууда.

2.5.4-график. Активдердин көлөмүнүн динамикасы жана активдердин ИДПга карата катышы

III. БАНКТЫК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ МЕКЕМЕЛЕРИ

3.1. Банктык эмес финансы-кредит мекемелер тутумунун абалы

3.1.1-таблица. Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин санынын динамикасы

Аталышы	2002	2003	2004	2005	2006
КАФК (Айыл Банк)	1	1	1	1	1
Финансы компаниясы	1	1	1	1	1
Микрофинансылык уюмдар	0	72	104	136	168
Кредиттик союздар	349	303	305	320	305
Ломбарддар	85	108	116	140	148
Алмашуу бюролору	234	261	266	260	263

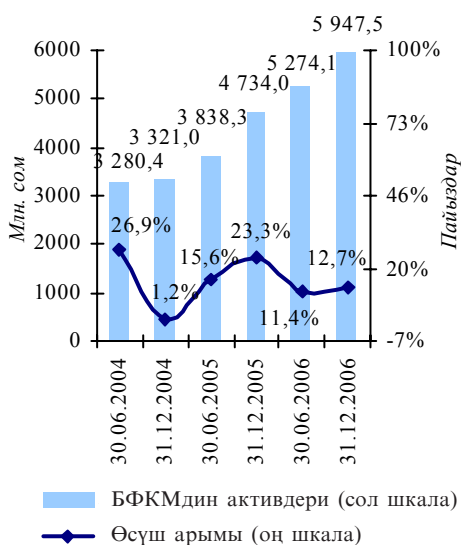
Банктык эмес финансы-кредит мекемелер тутуму (БФКМ) өзүнө иши Улуттук банк тарабынан жөнгө салынуучу жана көзөмөлдөнүүчү төмөндөгү мекемелерди камтыйт:

- адистештирилген финансы-кредит мекемелерин: 2006-жылдын 27-декабрында «Айыл Банк» ачык акционердик коомуна кайра өзгөртүлүп

түзүлгөн Кыргыз айыл чарба финансы корпорациясын (КАФК), Кредиттик союздарды колдоо жана өнүктүрүү боюнча финансы компаниясын (Финансы компаниясы);

- кредиттик союздарды (КС);
- микрокредиттик компанияларды (МКК), микрокредиттик агентстволорду (МКА) жана микрофинансылык компанияларды (МФК) камтуучу микрофинансылык уюмдарды (МФУ);
- ломбарддарды;
- алмашуу бюролорун.

3.1.1-график. БФКМдин чогуу алгандагы активдеринин динамикасы

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин санынын өсүшү жыл сайын байкалууда (3.1.1- таблицаны караңыз).

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин (БФКМ) санынын өсүшү алар тарабынан жүзөгө ашырылып жаткан кызмат көрсөтүүлөргө муктаждыктын бар экендигин жана мамлекет тарабынан сунушталып жаткан регулятивдик чектин алгылыктуулугун көрсөтөт.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында берилген регулятивдик отчетко ылайык, БФКМдин чогуу алгандагы активдеринин өсүшү 12,8 пайызды түзгөн жана 2006-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча 5 947,5 млн. сомду түзгөн¹ (3.1.1-график). Мында БФКМдин өздүк капиталынын өсүш арымы

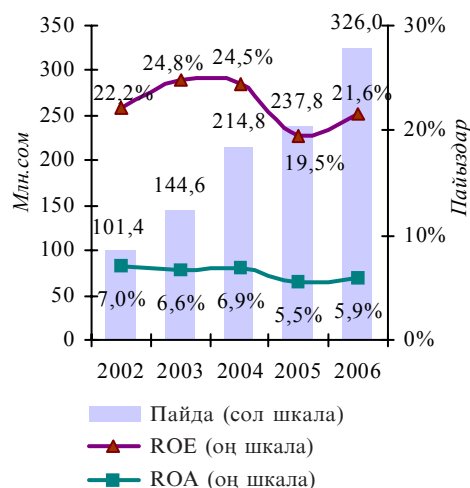
¹ Бул жерде жана андан ары БФКМдин активдери жана кредит портфели Финансы компаниясынын активдерисиз көрсөтүлөт, бул Финансы компаниясынын кредит портфели КСдын активдеринде буга чейин эле камтылгандыгына байланыштуу.

13,4 пайызды, ал эми БФКМдин чогуу алгандагы милдеттенмелери -9,0 пайызды түзгөн.

Кароого алынып жаткан мезгилге карата БФКМ тутумунда алынган пайданын өсүш арымы өткөн 2005-жылдагыга салыштырганда 37,1 пайызга (88,2 млн. сомго) өскөн жана 326 млн. сомду, б. а. коммерциялык банктардын жана БФКМ чогуу алгандагы пайдасынан 29,2 пайызды түзөт. Бул БФКМдин негизги киреше алып келүүчү активдеринин – кредит портфелинин көлөмүнүн, ошондой эле БФКМ - МФУ ошол киреше түрүндөгү үлүшүнүн көбөйүүсүнө байланыштуу болгон.

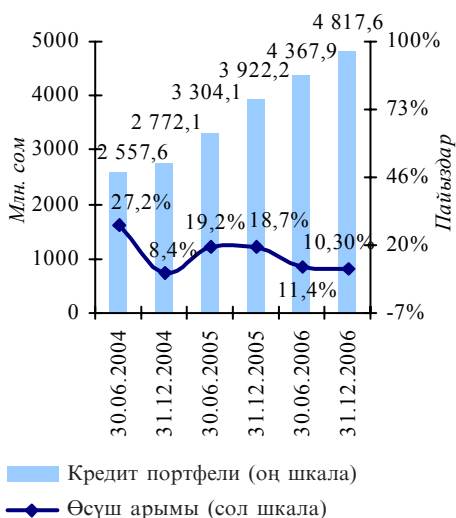
Жогоруда көрсөтүлгөндөрдөн улам активдерди пайдалануунун натыйжалуулугу (ROA) жана капиталды пайдалануунун натыйжалуулугу (ROE) көрсөткүчтөрүнүн айрым бир жогорулоосу байкалууда (3.1.2-график).

3.1.2 -график. БФКМдин ROE жана ROA көрсөткүчтөрүнүн динамикасы

3.2. Кредит портфелинин түзүмү жана динамикасы

3.2.1-график. Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредит портфелинин динамикасы

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ишинин негизги багыты болуп кредиттөө саналат.

Кароого алынган мезгилде банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфелинин үлүшү 2006-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча 82,8 пайыздан 2006-жылдын 31-декабрына карата 81,0 пайызга чейин төмөндөгөн.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфели 449,7 млн. сомго же 10,3 пайызга көбөйгөн жана 4 817,6 млн. сомду түзгөн.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредит портфелинин көлөмүнүн өсүшү карыз алуучулардын санынын 31,491 адамга же 24,9 пайызга, 157 991 адамга чейин өсүшү менен коштолгон.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин активдериндеги кредит портфелинин үлүшү акыркы үч жылда, эрежеге ылайык, биринчи жарым жылдык ичинде жогорулаган жана экинчи жарым жылдыктын акырына карата төмөндөгөн. Мындай циклдүү динамика көпчүлүк банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ишине сезондук фактордун ачык эле көрүнгөн таасиринен жана карыз алуучулардын ишинин айылчарбасына тыгыз байланыштуу экендигинен келип чыккан.

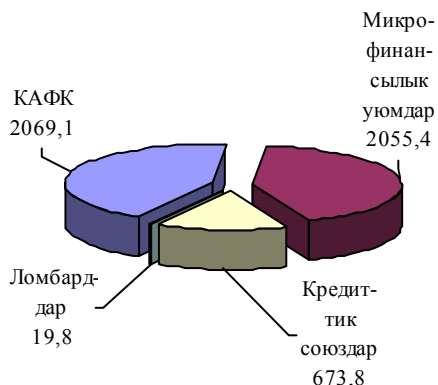
Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредит портфели акыркы жылдарда (3.2.1-график) өсүүгө карата туруктуу тенденцияга ээ.

Кароого алынган мезгилде банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфелинде КАФК (Айыл Банк) үлүшү 45,7 пайыздан 42,9 пайызга чейин кыскарган, ал эми микрофинансылык уюмдардын үлүшү 39,3 пайыздан 42,7 пайызга чейин өскөн.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмүндө (3.2.2-график) 42,9 пайыз КАФК (Айыл Банк) кредиттерине; 42,7 пайыз – микрофинансылык уюмдардын кредиттерине; 0,4 пайыз - ломбарддардын жана 14,0 пайыз – кредиттик союздардын кредиттерине туура келет, мында Финансы компаниясынан КС тарабынан алынган кредиттер алардын суммардык кредит портфелинин 46,8 пайызын түзгөн.

Кредит портфелинин көлөмүнүн областтар жана

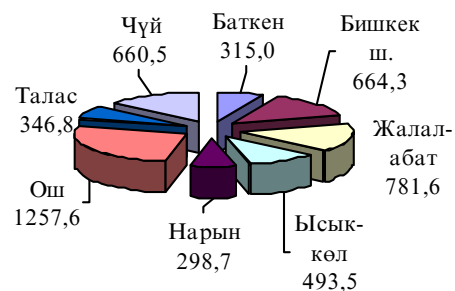
3.2.2-график. БФКМдин түрлөрү боюнча чогуу алгандагы кредит портфели

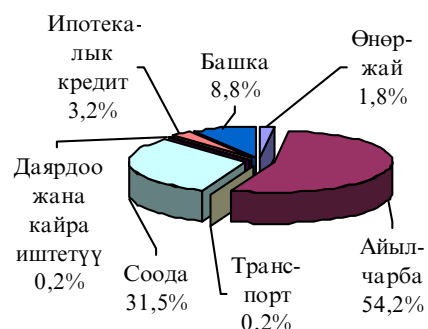
региондор боюнча динамикасы банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин артыкчылык берүүлөрүнүн туруктуулугун көрсөткөн. Алып көрсөк, областтар боюнча (3.2.3-график) кредит портфелинин негизги үлүшү Ош, Жалалабат, Чүй областтарына жана Бишкек шаарына туура келет. Бүтүндөй алганда, регионалдык активдүүлүк өлкөнүн калк жыш жайгашкан, айылчарба жана соода тармактарында экономикалык жигердүү болгон түштүк чөлкөмүндө жана борборунда кыйла жогору.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредитинин кыйла көлөмү –54,2 пайыз айылчарбасына жана 31,5 пайызы соодага жумшалган (3.2.4-график). Кредиттик каражаттардын мындай бөлүштүрүлүшү КАФК (Айыл Банк) жана микрофинансылык уюмдардын иш өзгөчөлүгү менен шартталган, алар банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфелинде эң чоң салыштырма салмакка ээ: КАФК (Айыл Банк) өзүнүн кредиттеринин 83,2 пайызын айылчарбасына, ал эми микрофинансылык уюмдар кредиттеринин - 55,9 пайызын соода тармагына багытташкан.

3.2.3-график. БФКМдин областтар боюнча чогуу алгандагы кредит портфели

3.2.4-график. БФКМдин экономика секторлору боюнча чогуу алгандагы кредит портфели

3.3. Негизги тобокелдиктер

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин иши экономика секторлору жана мекемелердин түрлөрү боюнча кредиттердин концентрациялануусу менен мүнөздөлүүдө.

Экономика секторлору боюнча БФКМ кредит портфели, негизинен айылчарбасына жана аны менен байланыштуу элет жеринде жайгашкан бизнеске топтолгон. Бул чөйрөнү кредиттөө аба ырайынын катаалдыгы жана элет калкынын кирешелеринин салыштырмалуу түрдөгү жогору болбогондугу себебинен жогорку тобокелдикке байланыштуу.

Экономика секторлору боюнча айылчарбасын кредиттөөнүн үлүшүнүн сезондук төмөндөөсү байкалган. Айылчарбасынын үлүшү 54,5 пайыздан 54,2 пайызга чейин төмөндөгөн.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелердин кредиттери боюнча пайыздык чендер жетишерлик жогору бойдон калууда, бул калк тараптан кредиттин ушул түрүнө карата суроо-талаптын сакталып жаткандыгына, ошондой эле банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин орун алып калган жогорку тобокелдиктердин ордун жабууга аракеттенгендиктерине байланыштуу.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттери боюнча орточо пайыздык чен кароого алынган мезгилде төмөнкүдөй түзүлгөн: КАФК (Айыл Банк) –14,2 пайыз (2006-жылдын биринчи жарым жылдыгында 14,3 пайыз) МФУ – 33,5 пайыз (2006-жылдын биринчи жарым жылдыгында 30,9 пайыз); КС – 25,9 пайыз (2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы 25,6 пайызга караганда) жана ломбарддарда – 149,5 пайыз (2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы 144,9 пайызга караганда).

IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАСЫ

4.1. Банктык продуктылар, тарифтер жана кызмат көрсөтүүлөр

Коммерциялык банктар калайык-калкка жана уюмдарга банктык кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири чөйрөсүн тартуулайт.

Банктык кызмат көрсөтүүлөр рыногунда сунушталуучу кызмат көрсөтүүлөргө тарифтер ар бир банктын ички стратегиясына ылайык белгиленет.

Банктар бирдей эле кызмат көрсөтүүлөр үчүн төлөмдөрдү алууга ар кандай ыкмаларды колдонушат:

- бир операцияны жүргүзүү үчүн катталган тарифтер;
- операциянын суммасына же эсептеги калдыкка жараша белгиленүүчү тарифтер;
- жүргүзүлгөн операциялардын санына жана суммасына жараша бир мезгил ичиндеги төлөм;
- келишимге ылайык.

Бүтүндөй алганда, коммерциялык банктарда кызмат көрсөтүүнүн айрым түрлөрүнө баалардын диапозонунун түрдүүлүгүнө карабастан, комплекстүү алганда банктар сунуштаган кызмат көрсөтүүлөргө тарифтер болжолдуу алганда бирдей.

Бүгүнкү күндө коммерциялык банктар тарабынан төмөнкүдөй кызмат көрсөтүүлөр сунушталат:

- эсептешүү-кассалык тейлөө;
- документтардык операциялар;
- баалуу кагаздар менен операциялар;
- кредиттерди берүү боюнча операциялар;
- төлөм карттарын тейлөө (түрлөрү боюнча);
- «e-Клиент» ж.б. система боюнча тейлөө.

Акы алуу менен кардарларды эсептешүү-кассалык тейлөөнү ишке ашыруу менен коммерциялык банктар эсептерди

1-таблица. Акча которуу системаларын тейлөөчү банктардын тизмеси

Акча которуу системасы	Коммерциялык банктын аталышы
Western Union	1. «Банк Бакай» ААК
	2. ИБ «Ысыккөл» ААК
	3. «Инэксимбанк» ЖАК
	4. «Кыргызкредит» АКБ
	5. «Кыргызөнөржайкурулушбанк» ААК
	6. «Кыргызстан» АКБ
	7. АКБ «Толубай» ЖАК
	8. «Экобанк» ААК
	9. «АТФ Банк Кыргызстан» ААК
Money Gram	1. РК «Аманбанк» ААК
	2. «ДосКредобанк» ААК
	3. ИБ «Ысыккөл» ААК
	4. «КИКБ» ЖАК
	5. «Казкоммерцбанк Кыргызстан» ААК
Contact	1. РК «Аманбанк» ААК
	2. «Азия банкы» ЖАК
	3. «Халык Банк Кыргызстан» ААК
	4. «Кыргызстан» АКБ
	5. «АТФ Банк Кыргызстан» ААК
	6. «КАБ ФинансКредитБанк» ААК
	7. «ДосКредобанк» ААК
	8. «Инэксимбанк» ЖАК
Анелик	1. «АзияУниверсалБанк» ААК
	2. РК «Аманбанк» ААК
	3. ИБ «Ысыккөл» ААК
	4. «Инэксимбанк» ЖАК
	5. «Кыргызкредит» АКБ
	6. «Кыргызстан» АКБ
	7. «Экобанк» ААК
	8. КАБ «ФинансКредитБанк» ААК

акысыз ачуу боюнча операцияларды сунуштайт. Ал-сак, кароого алынган мезгил ичинде улуттук жана четөлкө валютасында юридикалык жактар жана жеке адамдар үчүн акысыз негизде эсептешүү эсептерин ачуу боюнча кызмат көрсөтүүчү коммерциялык банктардын саны 8 банкты түзгөн, бул өткөн жылдын ушул мезгил аралыгындагыга караганда бирге көп. Калган банктар улуттук валютада 100 сомдон 1000 сомго чейин жана четөлкө валютасында 100 сомдон 2000 сомго чейин акы алышат.

Бүгүнкү күндө кредиттөө механизми жана төлөм каражаты катары колдонулуучу аккредитивдерсиз финансы кредит системасын элестетүү мүмкүн эмес. Аккредитив боюнча эсептешүүдө төлөөчү банкка (эмитентке) аккредитив ачууга жана алуучуга төлөмдөрдү жүргүзүүгө же болбосо бул ыйгарым

1-таблицанын уландысы

VIP Money transfer	1. «АзияУниверсалБанк» ААК
	2. РК «Аманбанк» ААК
	3. «Инэксимбанк» ЖАК
Migom	1. РК «Аманбанк» ААК
	2. «Азия банкы» ЖАК
	3. «ДосКредобанк» ААК
	4. «Экобанк» ААК
Страна Экспресс	1. «Эсептешүү-сактык компаниясы» ААК
Быстрая почта	1.«Кыргызкредит» АКБ
	2. «Эсептешүү-сактык компаниясы» ААК
UNIstream	1. «АзияУниверсалБанк» ААК
	2. РК «Аманбанк» ААК
	3. «Азия банкы» ЖАК
	4. ИБ «Ысыккөл» ААК
	5. «Халык Банк Кыргызстан» ААК
	6. «Кыргызкредит» АКБ
	7. «Кыргызстан» АКБ
	8. АКБ «Толубай» ЖАК
	9. «Экобанк» ААК
	10. «АТФ Банк Кыргызстан» ААК
	11. КАБ «ФинансКредитБанк» ААК
	12. «Инэксимбанк» ЖАК
Xpress Money	1. РК «Аманбанк» ААК
InterExpress	1. «Кыргызстан» АКБ
	2. «Инэксимбанк» ЖАК
STB-express	1. «Экобанк» ААК
Travelex	1. «Экобанк» ААК
Близко	1. РК «Аманбанк» ААК
Лидер	1. РК «Аманбанк» ААК
	2. «Кыргызкредит» АКБ
	3. «АТФ Банк Кыргызстан» ААК

укуктарды башка банкка (аткаруучуга) өткөрүп берүүгө тапшырма берет. 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында аккредитивдерди берүү (ачуу) боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы аккредитив суммасынан 0,2 пайыздан 1,0 пайызга чейинкини түзгөн.

Кароого алынган мезгил аралыгында банктык гарантияны берүү үчүн кыйла жогору комиссиядук төлөмдөр 5-7 пайызды түзгөн. Бул кызмат көрсөтүүнүн наркы кепилдикти камсыздоодон көзкаранды. Мисалы, банктардын биринде акча каражаты же ликвиддүү баалуу кагаз түрүндөгү депозит менен камсыздалган гарантияны берүү үчүн 6 айга чейинки (кошо алганда) ар бир мезгил аралыгы үчүн гарантиянын суммасынан 0,3 пайыз алынат, min 2500 сом. Эгер гарантия күрөөнүн башка түрү менен камсыздалса, - суммадан 8 пайызга чейин алынат, min 100 USD (тастыктоочу банктын комиссиялык төлөмүн кошпогондо).

Ошондой эле, бүгүнкү күндө калк ичинде «Банктык эсепти ачпастан эле, акча которуу» кызмат көрсөтүү кеңири пайдаланылууда. Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын аймагында акча которуунун төмөнкүдөй эларалык системалары иштеп жатышат – «Western Union», «Money Gram», «Contact», «Анелик», «VIP Money transfer», «Xpress Money», «Migom»,

«UNIstream», «Страна Экспресс», «Тез почта», «InterExpress», «STB-express», «Travelex», «Близко (Жакын)» жана «Лидер». Эсеп ачпай туруп, дүйнөнүн кайсы болбосун өлкөсүнө акчаны тез жана коопсуз которуу бул системалардын негизги артыкчылыгы болуп саналат (1-таблица).

Акыркы учурда банктык кызмат көрсөтүү рыногунда электрондук коммерциянын бир түрү болгон Интернет-банкинг сыяктуу кызмат көрсөтүү кеңири таанымал болууда. Интернет-банкинг Интернетти пайдаланууга мүмкүн болгон кайсы болбосун жерден төлөмдөрдү валюталоонун учурдагы жана келечек даталарында ишке ашырууга, өзүнүн эсебиндеги акча каражаттарынын жылышы жөнүндө маалыматты алууга, эсеп боюнча көчүрмөлөрдү алууга, эсептердеги калдыктарды байкаштырууга, валюталарды сатып алуу, сатуу жана которууга мүмкүндүк берет. Мындай система берилген төлөм документтеринин архивин жүргүзүүгө жана эсеп боюнча болжолдоого мүмкүндүк берет. Интернет-банкинг системасына кошулуу наркы жеткиликтүүлүктүү уюштурууга жараша болот.

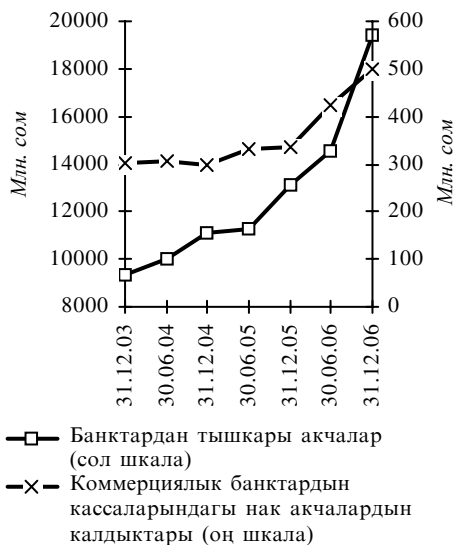
Банктык кызмат көрсөтүүлөр рыногунда кызмат көрсөтүүлөрдүн төмөнкү түрлөрү чоң суроо-талапка ээ болууда:

- алмашуу бюролорун тейлөө;
- банка баалуулуктарды сактоо;
- Улуттук банктын эсептик курсу боюнча маалымкаттарды берүү;
- практика, стажировка өтүү;
- жана башкалар,

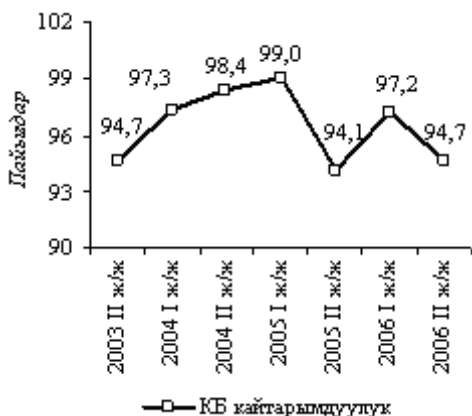
алардын наркы кеткен чыгымдардан улам, ар бир банк тарабынан өзүнчө белгиленет.

4.2. Нак жана нак эмес жүгүртүүлөр

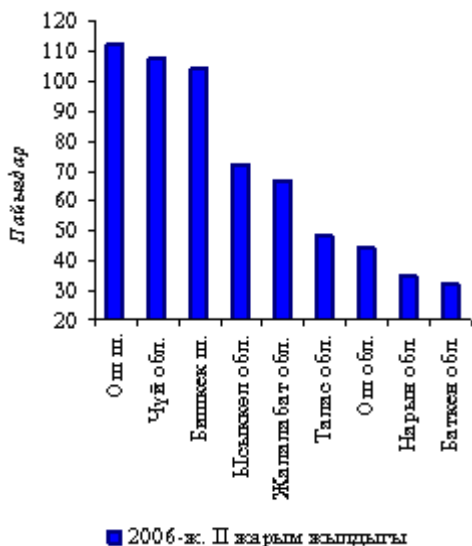
4.2.1-график. Жүгүртүүдөгү акчалардын динамикасы

4.2.2-график. Нак акчалардын кайтарымдуулугунун көрсөткүчүнүн динамикасы

4.2.3-график. Коммерциялык банктардын кассаларындагы нак акчалардын кайтарымдуулугунун көрсөткүчү

Жүгүртүүдөгү акчалардын жалпы суммасы 2006-жылдын 31-декабрына карата 19 909, 8 млн. сомду түзгөн. Жүгүртүүдөгү акчалардын өсүшү 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында 4 938, 7 млн. сомду, өсүш – 33,0 пайызды түзгөн.

Коммерциялык банктардын кассаларында 498,9 млн. сом болгон, бул жүгүртүүдөгү акчалардын жалпы суммасынын 2,5 пайызын түзгөн.

Жүгүртүүдөгү акчалардын динамикасы 4.2.1-графикте көрсөтүлгөн.

Социалдык пакет боюнча мамлекеттик төлөөлөрдүн жогорулашын, өнүгүп жаткан чакан жана орто бизнес тарабынан экономиканын нак акчага болгон туруктуу керектөөсүн, ошондой эле эмгек мигранттарынан акчалардын келип түшүүсүнүн көбөйүүсүн жүгүртүүдөгү акчалардын өсүш факторлор катары белгилей кетүүгө болот.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында коммерциялык банктардын кассаларына нак акча каражаттарынын кайтарымдуулугу 94,7 пайызды түзгөн, бул 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга караганда 2,5 пайыздык пунктка аз. Нак акчалардын кайтарымдуулугунун көрсөткүчүнүн динамикасы 4.2.2-графиктинде келтирилген.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында нак акчалардын кайтарымдуулугунун кыйла жогорку көрсөткүчү Ош шаары боюнча – 112,1 пайыз, эң төмөнкү көрсөткүчү Баткен областы боюнча – 31,9 пайыз болгон (4.2.3-графикти карагыла). Бишкек шаары боюнча накталай акчалардын кайтарымдуулугу 104,1 пайызды, Чүй областы боюнча – 107,4 пайызды түзгөн. Ош шаары боюнча нак акчанын кайтарымдуулугунун жогорку пайызы бир кыйла каныккан керектөө рыногуна байланыштуу, анткен менен жалпысынан алганда, Ош областы боюнча накталай акчалардын кайтарымдуулук пайызы бир кыйла төмөн. Бишкек шаарында жана Чүй областында накталай акчанын кайтарымдуулугунун жогорку көрсөткүчү көптөгөн банктардын жана финансы мекемелеринин, соода, өнөржай ишканаларынын республиканын борборунда жана Чүй областында топтолушу менен түшүндүрүлөт. Бүтүндөй алганда, республикада областтар боюнча нак акчалардын кайтарымдуулугу бир аз гана өзгөргөн.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында коммерциялык банктардын кассаларынан 64 935,6 млн.

сом берилген, бул 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы караганда, 19 966,0 млн. сомго же 44,4 пайызга көп. Нак акчаларды берүүнүн көбөйүүсү төмөнкү чыгаша статьялары боюнча катталган:

- бюджеттик уюмдарга эмгек акы төлөп берүү – 542,2 млн. сом же 13,0 пайыз жана ал 4 702,3 млн. сомду түзгөн;
- четөлкө валюталарын сатып алуу – 3 485,0 млн. сом же 76,9 пайыз жана ал 8 017,1 млн. сомду түзгөн;
- башка сарптоолор – 16 350,5 млн. сом же 48,9 пайыз жана ал 49 761,3 млн. сомду түзгөн.

«Пенсиялар жана жөлөкпулдар» статьялары боюнча төлөп берүүлөр – 411,8 млн. сомго же 16,8 пайызга төмөндөгөн жана 2 454,9 млн. сомду түзгөн.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында коммерциялык банктардын кассаларына 61 472,4 млн. сом келип түшкөн, бул 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы салыштырганда 17 779,0 млн. сомго же 40,7 пайызга көп. Нак акчанын келип түшүүлөрүнүн көбөйүүсү келип түшүүлөрдүн бардык статьялары боюнча болгон:

- салыктар, пошлиналар – 1 574,7 млн. сом же 40,9 пайыз жана ал 5 422,6 млн. сомду түздү;
- четөлкө валюталарын сатуу – 2 275,1 млн. сом же 57,2 пайыз жана ал 6 250,0 млн. сомду түзгөн;
- «башка келип түшүүлөр» – 13 929,2 млн. сом же 38,8 пайыз жана ал 49 799,8 млн. сомду түзгөн.

Нак акчанын келип түшүүсүнүн жана берилишинин, алардын коммерциялык банктардын кассаларына кайтарымдуулугунун көрсөткүчүнүн өзгөрүүсү 4.2.4-графиктинде берилген.

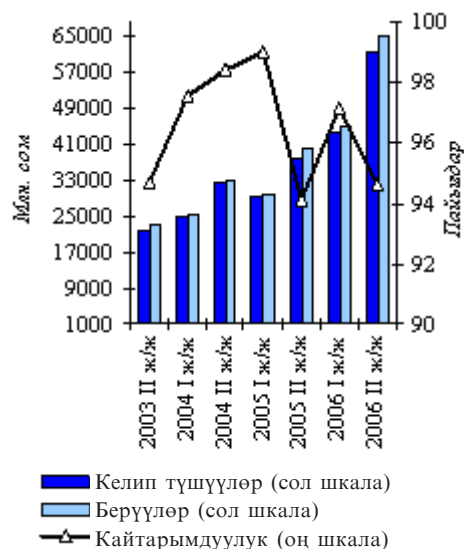
Ошентип, жүгүртүүдө нак акчалардын өсүшү чарба жүргүзүүчү субъекттер тарабынан нак акчага суроо-талаптын туруктуу өсүшү жана нак акча менен тейленүүчү товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн рыногунун кеңейиши менен шартталган.

Нак эмес акча жүгүртүүлөр

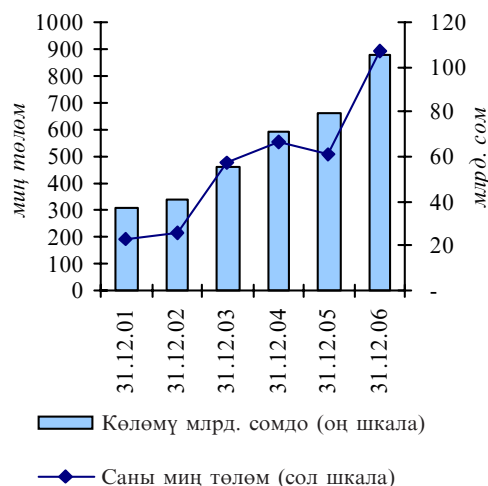
2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын төлөм системасы аркылуу жалпы суммасы 105159,0 млн. сомду түзгөн 894739 төлөм жүргүзүлгөн. 2005-жылдын көрсөткүчүнө салыштырганда төлөмдөрдүн көлөмү тиешелүүлүгүнө жараша 32,2 пайызга жана 75,0 пайызга көбөйгөн (4.2.5-график).

Банктар аралык төлөмдөрдүн олуттуу өсүшү бүтүндөй банк тутумунун чыңдалышы, финансы ры-

4.2.4-график. Нак акчалардын келип түшүүсүнүн жана берилишинин, алардын коммерциялык банктардын кассаларына кайтарымдуулугунун көрсөткүчү

4.2.5-график. Банктар аралык төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

нокторунун жана чекене кызмат көрсөтүүлөр рыногунун ишинин активдешүүсү менен шартталган.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасында банктар аралык төлөмдөрдү жүзөгө ашырган эки төлөм системалары иш алып барууда: эсептешүүлөрдүн grosстук системасы жана төлөмдөрдүн клиринг системасы. Клиринг системасында, негизинен, майда жана мөөнөтсүз төлөмдөр жүргүзүлөт. Grosстук система клирингдик сессиянын жыйынтыгында таза позициялар боюнча акыркы эсептешүүлөрдү жүргүзүүнү камсыз кылат жана финансы рынокто-рундагы, мөөнөттүү төлөмдөрдүн ж.б. бүтүмдөрү боюнча токтоосуз эсептешүүлөрдү ишке ашыруу үчүн дайындалган.

Ири төлөмдөр системасы

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы боюнча суммасы 78 027,9 млн. сом болгон 32 502 төлөм жүргүзүлгөн. Өткөн жылдын ушул мезгил аралыгындагыга салыштырганда төлөмдөрдүн көлөмү 44,1 пайызга көбөйгөн (4.2.6-график).

Төлөмдөрдүн клиринг системасы боюнча жүргүзүлгөн төлөмдөрдүн көлөмү өткөн жылдагыга салыштырганда 6,9 пайызга көбөйүү менен 27 131,22 млн. сомду түзгөн. Төлөмдөрдүн жалпы саны 76,8 пайызга көбөйгөн (4.2.7-график), бул кирешелер боюнча жүргүзүлгөн операциялар боюнча төлөмдөрдүн санынын көбөйүүсү менен шартталган.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгында клирингдик төлөмдөрдүн саны жана көлөмү боюнча регионалдык түзүмдө Чүй областы жана Бишкек шаары лидер болуп саналат, тиешелүүлүгүнө жараша алардын үлүшүнө көлөмдүн 78,1 пайызы жана клирингдик төлөмдөрдүн эсебинин 63 пайызы туура келет.

2005-жылдын ушул мезгил аралыгындагыга салыштырганда бардык региондордо (+77,0 пайыз), айрыкча Нарын областында (+288,8 пайыз) төлөмдөрдүн санынын кыйла көбөйүүсү байкалган. Нарын областы төлөмдөрдүн көлөмүнүн өсүшү боюнча лидер болуп саналат (+192,3 пайыз).

Банктык төлөм карттары менен эсептешүү системасы

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы төлөм жүгүртүлүшүндө банктык төлөм карттары сыяктуу прогрессивдүү төлөм каражатын өнүктүрүүгө олуттуу көңүл бурат.

4.2.6-график. Grosстук система боюнча төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

4.2.7-график. Клиринг системасы боюнча төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында эквайрингди жана кардарларды банктык карттарды колдонуу менен эсептешүү-кассалык тейлөөнү 15 (22 банктын ичинен) финансы - кредит мекемелери жүргүзгөн, алардын ичинен 10 банк эмитент болуп саналышат жана эларалык (7 банк), локалдык (5 банк) системалардын, ошондой эле бирдиктүү улуттук системанын (2 банк) карттарын чыгарышат.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында «Элкарт» улуттук төлөм карттын колдонуу менен Бирдиктүү банктар аралык процессинг борбору аппараттык-программалык комплексин өндүрүштүк пайдаланууга ишке киргизүү өтө маанилүү учур болуп калды (2006-жылдын 22-декабры). Бирдиктүү банктар аралык процессинг борбору «Элкарт» банктык төлөм карттарын колдонуу менен нак эмес эсептешүүлөрдүн бирдиктүү банктар аралык системасында маанилүү звено болуп саналарын жана ушул карттарды пайдалануу менен төлөмдөрдү жүргүзүү боюнча маалыматты кабыл алууну, топтоону жана иштеп чыгууну камсыз кыларын белгилей кетүү зарыл.

Жабык акционердик коом «Банктар аралык процессинг борборунун» 13 коммерциялык банк-акционери жана Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы Бирдиктүү банктар аралык процессинг борборунун катышуучулары болуп саналат. Мындан тышкары, «Демир Кыргыз Интернэшнл банк» ЖАКтын «Visa International» ассоциациясынын принципалдуу мүчөсү статусун алышы төлөм карттарынын рыногундагы олуттуу окуя болду, бул банк карттарынын эларалык рынокторуна катышуусу боюнча өлкөнүн потенциалын өнүктүрүүгө чоң салым болуп саналат. Бул тууралуу «Демир Кыргыз Интернэшнл банк» ЖАК 2006-жылдын декабрында билдирген, ал учурга чейин республикада «Visa International» ассоциациясынын ассоциацияланган катышуучулары гана иш алып барышкан.

Ошентип, 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгынын аягында республикада «Visa International» ассоциациясынын 3 ассоциацияланган катышуучулары: «Кыргызстан» АКБсы, «Казкоммерцбанк» ААКсы, «АТФ банк Кыргызстан» ААКсы жана «Демир Кыргыз Интернэшнл банк» ЖАКтын 1 принципалдуу катышуучусу иш алып барган.

Жүргүзүлгөн операциялардын саны боюнча «Демир Кыргыз Интернэшнл банк» ЖАК лидер болуп саналат, анын жүргүзгөн операцияларынын жалпы саны 129803 операцияны түзгөн (бул операциялардын жалпы санынын 32,7 пайызын түзөт).

Жүргүзүлгөн операциялардын көлөмү боюнча «Казкоммерцбанк Кыргызстан» ААКсы алдыда турат жана 647,7 млн. сомду түзгөн (бул транзакциялардын жалпы көлөмүнүн 41,2 пайызын жана эларалык системалар боюнча транзакциялардын көлөмүнүн 63,3 пайызын түзөт).

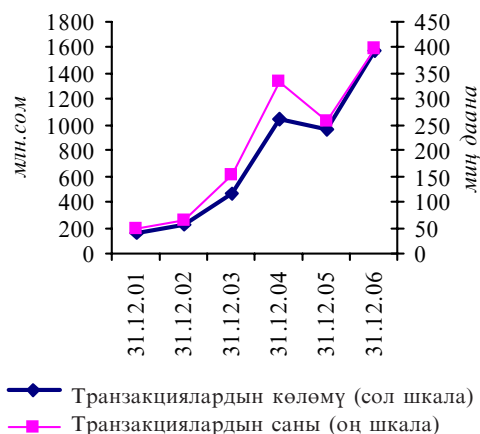
Отчеттук мезгил аралыгында төлөм карттарынын рыноктогу активдешүүсү байкалган, бул эмитирленген карттардын жана аларды колдонуу менен жүргүзүлгөн операциялардын санынын көбөйүүсүн күбөлөндүрөт. Алсак, 2006-жылдын биринчи жарым жылдыгында эмитирленген карттардын жалпы саны 33 668 даанага жеткен, бул өткөн жылдын ушул мезгил аралыгына салыштырганда 48,4 пайызга көп.

Карттар боюнча жүргүзүлгөн операциялардын жалпы саны жана көлөмү 2005-жылдын ушул мезгилиндегиге салыштырганда, тиешелүүлүгүнө жараша 34,8 пайызга жана 38,9 пайызга жогорулаган (4.2.8-график).

Жүргүзүлгөн операциялардын негизги көлөмү нак акча алуу боюнча операцияларга туура келет – 1 469,7 млн. сом, соода-сервистик түйүндөрдөгү жүгүртүү 102,4 млн. сомду түздү. Ошентип, нак акча алуу боюнча операциялардын соода түйүндөрүндө нак эмес төлөмдөргө болгон катышы, тиешелүүлүгүнө жараша 93,4 пайыздын 6,5 пайызга болгон катышын түзөт. Бул факт эмитирленген карттардын көпчүлүгү «эмгек акылык» экендигин жана аларды тейлөөнүн инфраструктурасы жетиштүү түрдө өнүкпөгөндүгүн күбөлөндүрөт.

Эларалык жана локалдык системалар карттарынын базасында «эмгек акы» долбоорлорун жүзөгө ашыруу Кыргызстандын төлөм карттарынын рыногунда алдыңкылардан болгон банктарды өнүктүрүү стратегиясынын артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп саналат. Дал ушул долбоорлордун эсебинен банктар карттардын эмиссиясынын жана операциялардын көлөмүнүн байкаларлык өсүшүнө жетишүүдө, бул банктык карттар рыногунда банктардын позицияларын бекемдөө багытында алдыга олуттуу кадам жасаганга мүмкүндүк берет. 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында эларалык жана локалдык системалар карттарынын базасында «эмгек акы» долбоорлорун жүзөгө ашыруу жана кеңейтүү боюнча ишчараларды 6 коммерциялык банк жүргүзгөн: «Эсептешүү-сактык компаниясы» ААК, «Демир Кыргыз Интернэшнл банк» ЖАК, «Казкоммерцбанк Кыргызстан» ААК, «Экобанк» ААК, «Халык банк Кыргызстан» ААК жана «ИНЭКСИМБАНК» ЖАК. Бүтүндөй

4.2.8-график. Банктык карттарды колдонуу менен транзакциялардын көлөмүнүн жана санынын динамикасы

алганда, 183 долбоордун алкагында банктар тарабынан 16 466 карт сатып өткөрүлгөн, ал чыгарылган карттардын жалпы санынын 49,3 пайызын түзөт.

Коммерциялык банктар карттарды кабыл алуу жана тейлөө боюнча инфраструктураны өнүктүрүү ишчараларын жүзөгө ашырууну улантышууда. Ошентип, 2006-жылдын 31-декабрына карата иштеп жаткан терминалдардын жалпы саны төмөндө келтирилген:

- Алай-Кард системасы боюнча – 103 терминал жана 5 банкомат;
- Демир 24 системасы боюнча – 70 терминал жана 18 банкомат;
- Union card системасы боюнча – 2 импринтер;
- эларалык системалар боюнча – 324 терминал, 13 импринтер жана 19 банкомат.

Акча которууларды кошо алганда, чегаралар аралык төлөмдөр

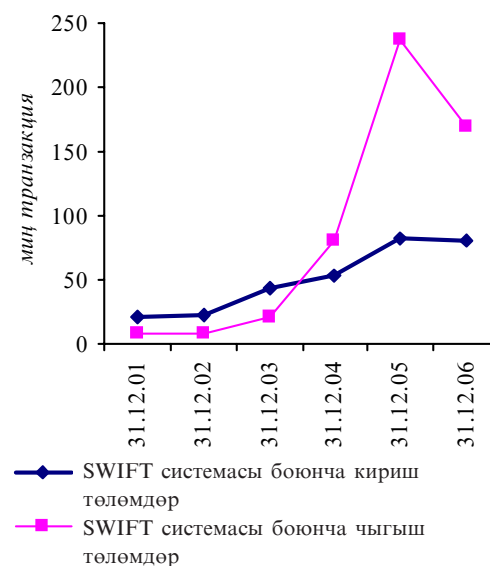
Кыргыз Республикасында 2006-жылдын 31-декабрындагы абал боюнча 21 банк SWIFT системасынын мүчөсү болуп эсептелет. Алардын ичинен 6 банк өз алдынча жана 14 банк Улуттук банктын SWIFT ЖПТ¹ жалпы интерфейси (Улуттук банкты кошо алганда) аркылуу иш алып барышкан.

SWIFT түйүнү боюнча төлөмдөрдү анализдөө төлөмдөрдүн саны сыяктуу эле, акча которуулардын көлөмү боюнча дагы көрсөткүчтөрдүн төмөндөшүн көрсөтөт. Алсак, 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында чыгыш төлөмдөрүнүн саны 169860 миң даананы түзгөн, бул 2005-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга караганда 26 пайызга аз (4.2.9- график).

Жол чектерин колдонуу менен жүргүзүлгөн операциялар боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү Кыргыз Республикасынын 22 коммерциялык банктарынын ичинен 11 банк сунуш кылат, алар: «Азияуниверсалбанк» ААКсы, «Банк Бакай» ААК, «Демир Кыргыз Интернэшнл банк» ЖАК, «ИНЭКСИМБАНК» ЖАК, ИБ «Ысыккөл» ААК, «Казкоммерцбанк Кыргызстан» ААК, «Кыргызстан» АКБ, Пакистан Улуттук банкынын Бишкектеги филиалы, «Эсептешүү-сактык компаниясы» ААК, «Халык банк Кыргызстан» ААК, «Экобанк» ААК.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында жол чектерин колдонуу менен жүргүзүлгөн операциялардын санынын жалпы көлөмү 35,9 млн. сом суммасында 2 926 операцияны түзгөн. Бул 2005-жылдын ушул

4.2.9-график. SWIFT системасы боюнча транзакциялардын динамикасы

¹ SWIFT Жамааттык пайдалануу түйүнү.

мезгил аралыгындагыга салыштырганда, тиешелүүлүгүнө жараша 1,4 пайызга жана 8,9 пайызга көбөйгөн. Бул факт ар кандай эмитенттердин жол чектерин тейлөө боюнча банктардын ишинин активдешүүсү тууралуу күбөлөндүрөт. Ошентсе да, Кыргыз Республикасынын резидент эместери мурдагыдай эле жол чектеринин негизги керектөөчүлөрү бойдон калууда, Кыргыз Республикасынын жергиликтүү калкынын арасында жол чектери, башка банк продуктылары сыяктуу эле, өтө талап кылынбаган бойдон калууда.

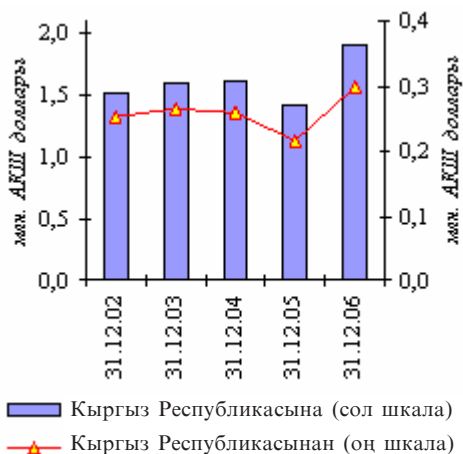
Отчеттук мезгил аралыгынын ичинде акча каражаттарынын жылышы жол чектеринин 4 түрү боюнча ишке ашырылган: *American Express, MasterCard, Visa card* жана ар кыл банктардын Өздүк чектери. Алардын ичинен кеңири таанымалы *American Express* чектери эсептелет. 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында бул чекти пайдалануу менен 30,9 млн. сом суммасында 2 809 операция жүргүзүлгөн, бул чек менен жүргүзүлгөн операциялардын жалпы санынын жана көлөмүнүн тиешелүүлүгүнө жараша 96,0 пайызын жана 86,1 пайызын түзгөн.

Жол чектери өзүнүн спецификасынын күчүндө Кыргыз Республикасынын калкы тарабынан талап кылынбаган бойдон калуусун белгилей кетүү зарыл.

Кыргыз Республикасына 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында *почталык акча которуулардын* жалпы көлөмү 1,9 млн. АКШ долларын, анын ичинде КМШ жана алыскы четөлкөлөрдөн тиешелүүлүгүнө жараша – 1,8 млн. АКШ долларын жана 55 миң АКШ долларын түзгөн. Анын үстүндө, которуулар КМШ өлкөлөрүнө гана жүзөгө ашырылган. Кыргыз Республикасына жана андан почталык которуулардын ортосундагы оң айырма отчеттук мезгилде 0,3 млн. АКШ долларын түзгөн (4.2.10-график).

Отчеттук мезгилде КМШ жана алыскы четөлкөлөрдөн Кыргыз Республикасына почталык которуулардын көрсөткүчтөрүнүн 2005-жылдын ушул мезгил аралыгындагы маалыматтар менен салыштырмалуу анализ жүргүзүү акча каражаттарынын агымынын 1,8 пайызга жогорулоосун көрсөттү. Бул калайык-калктын акча которууларды ишке ашыруусу үчүн банк мекемелеринин кызматынан пайдалануусунун алгылыктуулугу менен түшүндүрүлөт.

4.2.10-график. Почталык акча которуулардын динамикасы

V. РЕАЛДУУ СЕКТОРДУН АБАЛЫ

5.1. Үйчарбасы

2006-жылы номиналдык орточо айлык эмгек акы 3058,6 сомду түзүү менен 2005-жылга салыштырмалуу номиналдык мааниде алганда 18,9 пайызга өскөн. Өз кезегинде орточо айлык минималдуу керектөө бюджетти 2006-жылы 2527,5 сомду түздү жана өткөн жылга салыштырганда 37,6 пайызга көбөйгөн (2005-жылы – 1836,6 сом).

5.1.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер

Үй чарбасы секторунун банк тутумунун алдындагы милдеттенмелери 2006-жылдын 31-декабрында 2,8 млрд. сомду түзүү менен акыркы үч жылда 5,3 эсе, ал эми 2005-жылдын аягындагыга салыштырганда 78,1 пайызга өскөн. Милдеттенмелердин түзүмүндө, мурдагыдай эле, четөлкө валютасындагы кредиттердин өсүш тенденциясы байкалган (5.1.1.1-графикти карагыла).

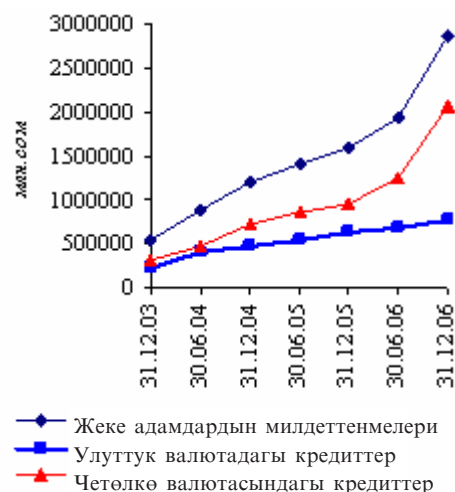
Улуттук валютадагы жана четөлкө валютасындагы милдеттенмелер акыркы үч жылда 3,4 жана 6,6 эсе өскөн жана 2006-жылдын аягына карата тиешелүүлүгүнө жараша, 783,9 млн. сомду жана 2068,9 млн. сомду түзгөн.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында жарандарга берилген кредиттердин көлөмү 2005-жылдын тиешелүү мезгил аралыгындагыга салыштырганда 65,8 пайызга көбөйгөн, ал эми берилген кредиттердин жалпы көлөмүндө анын үлүшү 7,3 төн 8,8 пайызга чейин көбөйгөн. Коммерциялык банктар тарабынан 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында берилген керектөө кредиттеринин жалпы көлөмү 796,5 млн. сомду түзгөн.

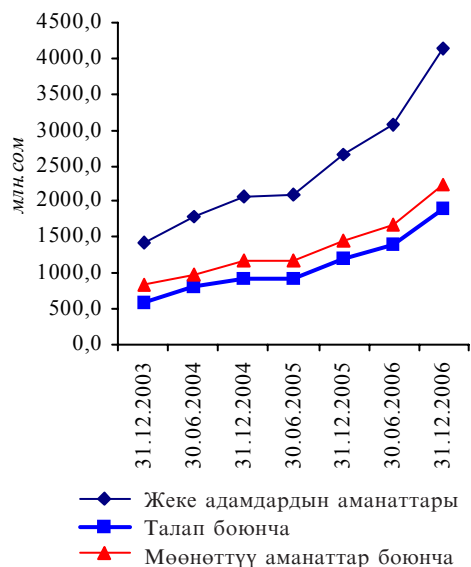
5.1.2. Калктын жыйымдары

Акыркы үч жылдын ичинде жеке адамдардын коммерциялык банктардагы депозиттеринин жана аманаттарынын көлөмү 2,9 эсе көбөйгөн (5.1.2.1-графикти карагыла) жана 2006-жылдын аягына карата 4135,1 млн. сомду түзгөн. Жыл ичинде өсүш арымы 55,4 пайызды түзгөн. Калайык-калктын айкын кирешелеринин өсүшү, орточо айлык эмгек акынын жо-

5.1.1.1-график. Жеке адамдардын банктар алдындагы милдеттенмелери

5.1.2.1-график. Жеке адамдардын аманаттары

горулашын кошо алганда, ошондой эле банк тутумун андан ары чыңдоо акыркы жылдарда жеке адамдардын депозиттеринин жана аманаттарынын көлөмүнүн көбөйүүсүнө оң таасирин тийгизген.

Улуттук валютадагы депозиттер 2006-жылдын башынан тартып 78,7 пайызга, ал эми четөлкө валютасында 43,6 пайызга көбөйгөн. Дүйнөлүк рыноктордо АКШ долларынын курсунун төмөндөшүн, өз кезегинде АКШ долларына карата улуттук валютанын курсун бекемдөөгө өбөлгө түзгөн улуттук валютага болгон ички суроо-талаптын өсүшүн, ошондой эле калайык-калктын банк тутумуна жана улуттук валютага болгон ишениминин жогорулашын улуттук валютадагы депозиттердин көлөмүнүн көбөйүүсүн аныктаган факторлордун катарына кошо болот. Ошентсе да, улуттук валютадагы депозиттердин тез өсүшүнө карабастан, калайык-калктын аманаттарынын түзүмүндө мурдагыдай эле жогорку үлүштү четөлкө валютасындагы депозиттер ээлейт жана депозиттердин жалпы көлөмүнүн 61,5 пайызын түзөт.

2006-жылы улуттук валютадагы талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин жогорку өсүшү (2 эсе) байкалган. Четөлкө валютасындагы талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин өсүшү 44,8 пайызды түзгөн. 2006-жылы улуттук валютадагы мөөнөттүү депозиттер 67,5 пайызга, ал эми четөлкө валютасында 42,3 пайызга өскөн.

5.2. Корпоративдик сектор

5.2.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер

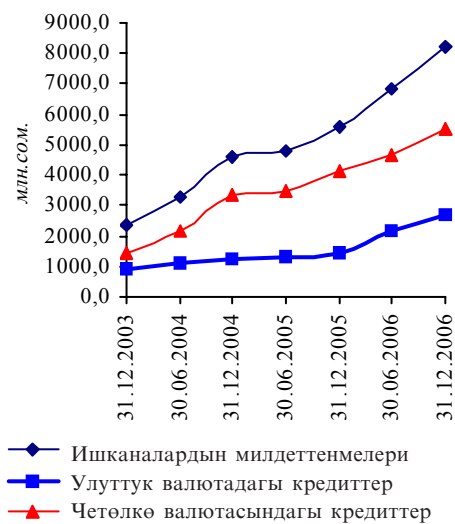
2006-жылдын аягына карата Кыргыз Республикасынын аймагында 563,8 миң чарба жүргүзүүчү субъект катталган, бул жыл башына карата алардын санынын 4,7 пайызга жогорулашына алып келген. Ошону менен жеке ишкерлердин (9,5 пайызга) жана чакан ишканалардын (8,7 пайызга) саны кыйла жогорулаган. Мурдагы жылдардагыдай эле, чарба жүргүзүүчү субъекттердин түзүмүндө дыйкан (фермердик) чарбалар (53,2 пайыз) жана жеке ишкерлер 33,5 пайыз) басымдуулук кылган. Чарба жүргүзүүчү субъекттердин жалпы санында иштеп жаткандарынын саны 385,4 миңди түзгөн, бул 2006-жылдын башындагыга салыштырганда 5,8 пайызга көп. Мындай өсүш, негизинен, айыл чарбасында, соода жана оңдоо иштеринде, транспорт жана байланыш чөйрөсүндө жеке ишкерлердин санынын көбөйүүсүнүн (дээрлик 29 пайызга чейин) эсебинен камсыз болгон.

Иштеп жаткан коммерциялык банктардын алдында ишканалардын жана уюмдардын чогу алгандагы карыздары 2006-жылы акыркы үч жылдагыдай эле көбөйүү тенденциясына ээ болгон. Жыл ичинде 47,4 пайызга көбөйүү менен (5.2.1.1-графикти карагыла), 2006-жылдын аягына карата ал 8221,7 млн. сомду түзгөн. 2006-жылы улуттук валютадагы кредиттердин тез өсүшүнө карабастан, четөлкө валютасындагы кредиттердин салыштырмалуу салмагы 2006-жылдын акырына карата ишканалардын милдеттенмелеринин жалпы суммасынын 67,3 пайызын түзгөн.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында коммерциялык банктар тарабынан берилген кредиттердин жалпы көлөмү 2005-жылдын ушул мезгил аралыгындагыга салыштырганда 37,2 пайызга өскөн. Бул мезгил аралыгында транспорт жана байланышка берилген кредит боюнча – 3,8 эсеге жана ипотекага берилген кредит боюнча – 3,7 эсеге эң жогорку өсүш байкалган. Ошондой эле, айылчарбасы үчүн кредиттер – 2,7 эсе, даярдоо жана кайра иштеп чыгаруу үчүн – 2,1 эсе, соодага 34,2 пайызга көбөйгөн.

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында курулуш үчүн берилген кредиттер 2005-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда кыскарган жана 556,9 млн. сомду түзгөн.

5.2.1.1-график. Корпоративдик сектордун коммерциялык банктардын алдындагы карыздарынын динамикасы

2006-жылдын аягына карата улуттук валютада берилген кредиттер боюнча орточо салмакталып алынган пайыздык чен өнөржай үчүн жылдык 24,7 пайызды (2005-жылдын аягына карата 22,5 пайыз), айылчарбасы үчүн – 29,1 пайызды (2005-жылдын аягына карата 28,5 пайыз), транспорт жана байланыш үчүн – 22,9 пайызды (2005-жылдын аягына карата 24,6 пайыз) жана соода үчүн 27,5 пайызды (2005-жылдын аягына карата 26,6 пайыз) түзгөн.

Четөлкө валютасында берилген кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендер 2006-жылдын аягына карата өнөржай үчүн 15,7 пайызды (2005-жылдын аягына карата 16,6 пайыз), айылчарбасы үчүн – 20,7 пайызды (2005-жылдын аягына карата 22,5 пайыз), транспорт жана байланыш үчүн – 20,1 пайызды жана соода үчүн 19,5 пайызды (2005-жылдын аягына карата, тиешелүүлүгүнө жараша 22,5 пайыз жана 19,6 пайыз) түзгөн.

5.2.2. Дебитордук жана кредитордук карыздардын абалы¹

Акыркы үч жылда ишканаларда кредитордук сыяктуу эле, дебитордук карыздын суммасынын бир азга өсүшү байкалууда (5.2.2.1-графикти карагыла).

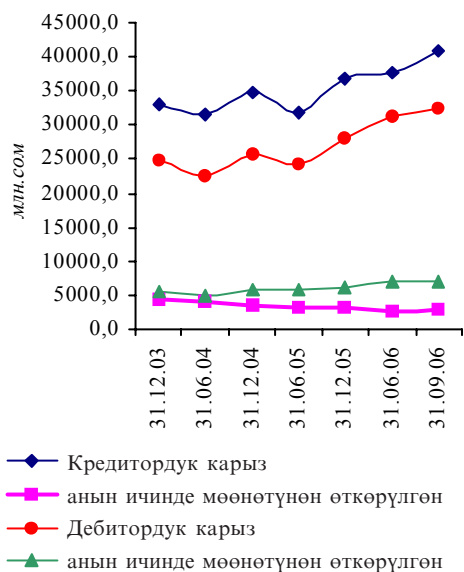
Абсолюттук мааниде алганда ишканалардын жана уюмдардын 2006-жылдын 1-октябрына карата дебитордук карызы² 32 370,4 млн. сомду түздү жана жыл башына салыштырганда 15,4 пайызга өскөн.

Дебитордук карыздардын жалпы көлөмүндө эң олуттуу салыштырмалуу салмакты өнөржай ишканалары ээлейт – 56,5 пайыз, анын ичинде электр энергиясын иштеп чыгаруу жана бөлүштүрүү боюнча ишканаларга – 38,3 пайыз; соода жана автомобилдерди, тиричилик буюмдарын жана жеке керектөө буюмдарын оңдоо уюмдарына – 14,3 пайыз, транспорт жана байланышка – 19,2 пайыз, курулуш уюмдарына – 4,5 пайыз туура келет.

Мөөнөтүндө төлөнбөгөн дебитордук карыздын көлөмү 2006-жылдын башталышына салыштырганда тогуз айда 10,8 пайызга өскөн жана 2006-жылдын 1-октябрына карата 6931,0 млн. сомду же дебитордук карыздын жалпы көлөмүнө карата 21,4 пайызды түздү.

Мөөнөтүндө төлөнбөгөн дебитордук карыздын 75,4 пайызы – электрэнергиясын, газды, бууну жана

5.2.2.1-график. Корпоративдик сектордун дебитордук жана кредитордук карыздарынын динамикасы

¹ Финансы кызматтарын көрсөткөн уюмдардан тышкары.

² Улуттук статистика комитетинин алдынала маалыматтары боюнча.

сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү боюнча ишканаларга, 13,9 пайызы – кайра иштетүү өнөржайына, 2,9 пайызы – транспорт жана байланыш ишканаларына туура келет.

Кредиттик карыз 2006-жылдын 1-октябрына карата 40976,9 млн. сомду түзүү менен өсүш тенденциясына ээ болгон.

Бүтүндөй алганда, корпоративдик сектор үчүн анын жалпы көлөмүндө мөөнөтүндө төлөнбөгөн кредиттик карыздын үлүшү төмөндөө тенденциясына ээ жана 2006-жылдын 1-октябрына карата 7,1 пайызды түзгөн (2006-жылдын 1-январына карата – 9,2 пайыз).

5.2.3. Финансылык натыйжалар

2006-жылдын тогуз айында операциялык түшкөн пайда 5656,9 млн. сомду түзгөн, бул 2005-жылдын тиешелүү мезгил аралыгындагыга караганда 7,3 пайызга төмөн. Кайра иштетүү өнөржайынын ишканаларынын 1375,8 млн. сом өлчөмүндөгү олуттуу чыгымдары акыркы финансылык натыйжаларга негизги таасирин тийгизген.

2006-жылдын январь-сентябрь айларында реалдуу сектордун ишканаларынын баланстык пайдасы 5497,5 млн. сомду түзгөн, бул 2005-жылдын тиешелүү мезгил аралыгындагыга салыштырганда 1,2 эсеге жогору.

Ишканалардын баланстык пайдасы 2005-жылдын январь-сентябрь айларына салыштырганда 1,3 эсе көбөйгөн жана 2006-жылдын январь-сентябрь айларында 5477,7 млн. сомду түзгөн. Баланстык пайданын негизги көлөмү 2006-жылдын январь-сентябрь айларында транспорт жана байланыш ишканаларында – 2,9 млрд. сом, соода жана автомобилдерди, тиричилик буюмдарын жана жеке керектөө буюмдарын оңдоо ишканаларында – 1,1 млрд. сом, кайра иштетүү өнөржайында – 916,5 млн. сом катталган.

2006-жылдын январь-сентябрь айларында олуттуу баланстык чыгымдар азык-түлүк продуктыларын өндүрүү боюнча ишканалар тарабынан – 772,1 млн. сом, ошондой эле тоокен казуу өнөржайы боюнча ишканалар тарабынан – 187,8 млн. сом суммасында жол берилген.

2006-жылдын январь-сентябрь айларында пайда алган ишканалардын саны 2005-жылдын январь-сентябрь айларындагы 33,9 пайызга салыштырганда 37,5 пайызды түзгөн.

Талдоого алынып жаткан мезгил аралыгында ишканалар тарабынан алынган түшкөн акчанын көлөмү 2005-жылдын тиешелүү мезгил аралыгындагыга салыштырганда 16,8 пайызга өскөн жана 87.0 млрд. сомду түзгөн.

Реалдуу сектордун ишканаларынын бардык түшкөн акчасынын негизги үлүшү соода жана автомобилдерди, тиричилик буюмдарын жана жеке керектөө буюмдарын оңдоо ишканалары тарабынан алынган жана 36,2 пайызды түзгөн, бул 2005-жылдын тиешелүү мезгил аралыгындагы 33,3 пайыздагы ушул көрсөткүчтөн жогору. Мындай өсүш сооданын жигердүү өсүшүнөн жана өнөржайындагы төмөндөөдөн келип чыккан.

Рентабелдүү эмес ишканалардын үлүшү 2006-жылдын январь-сентябрь айларында отчет берген ишканалардын жалпы санынын 38,0 пайызын түзгөн, бул 2005-жылдын январь-сентябрь айларындагы ушул көрсөткүчтөн 2 пайыздык пунктка төмөн.

Бүтүндөй алганда, 2006-жылдын январь-сентябрь айларында реалдуу сектордун ишканаларынын финансылык натыйжаларынын жакшыруусу байкалган.

VI. ФИНАНСЫ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНҮГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯСЫ

Бул бөлүктө Кыргыз Республикасынын финансы системасынын айрым өзгөчөлүктөрү жана өнүгүүнүн негизги тенденциялары, ошондой эле анын бүтүндөй өлкөнүн экономикасына тийгизген таасири каралат.

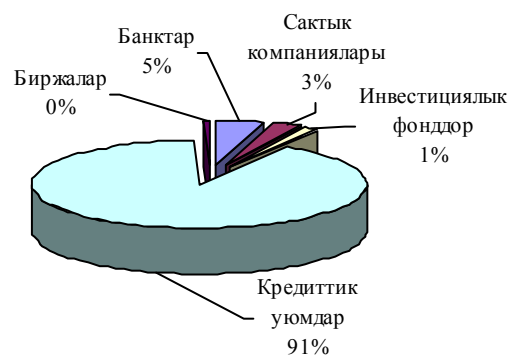
Финансы сектору өлкөдө макроэкономикалык туруктуулукка жетишүүдө өтө маанилүү ролду ойнойт. Банктык мыйзамдарды адекваттуу күчөтүү, банктык эмес жана банктык натыйжалуу көзөмөлдү жана жөнгө салууну камсыз кылуу Кыргызстандын финансы системасынын андан ары өнүгүүсүнө оң таасирин тийгизет. Азыркы учурда өлкөнүн финансы секторунда банк тутуму үстөмдүк кылууда, бирок ошону менен баалуу кагаздар рыногунун, сактык рыногунун андан ары өнүгүшүн жана өлкөнүн капиталдын эларалык рынокторуна чыгышын белгилей кетүү зарыл. Бул финансы секторунун өтө тез арымда өнүгүүсүнө жана өлкөнүн экономикасынын узак мөөнөттүү өнүгүүсүнө таасир тийгизишине мүмкүндүк берет.

Учурдагы баскычта Кыргыз Республикасынын финансы сектору банктар, банктык эмес финансы-кредит мекемелери (кредиттик союздар жана микрофинансылык уюмдар), ломбарддар, сактык компаниялары, пенсиялык жана инвестициялык фонддору, фонддук биржа жана башкалар сыяктуу финансылык институттарды камтыйт (6.1-графикти караңыз).

Кыргызстандын банк тутуму экономикада бош турган акча каражаттарын аккумуляциялоо жана кайра бөлүштүрүү функциясын аткаруучу финансы рыногунун негизги сектору болуп эсептелет. Мындан тышкары, кредиттик ресурстарга болгон жогорку суроо-талаптын шарттарында, банктын каражаттарынан тышкары, банктык эмес финансы секторунун, айрыкча микрокредиттик уюмдардын ресурстары, ошондой эле реалдуу сектордун ичинде ишканалардын өзара кредиттөөлөрү алардын ордун жабуунун булактары болуп эсептелет.

2006-жылы банк тутумунун капиталдаштыруусунун жана депозиттик базасынын, ошондой эле банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин активдеринин өсүшүнүн эсебинен банк тутумунун жана банк-

6.1-график. Финансы секторунун 2006-жылдагы түзүмү

6.2-график. Коммерциялык банктардын жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттик портфели

тык эмес финансы-кредиттик мекемелеринин ресур-стук базасын кеңейтүү иши улантылган. Ошону менен банк тутумунун чогуу алгандагы капиталынын көбөйүүсү четөлкө капиталы сыяктуу эле, ички инвестициялардын агылып кирүүсү менен шартталгандыгын белгилей кетүү зарыл. Кредиттик ресурстардын негизги булагы болгон банк тутумунун депозиттик базасынын өсүшү улуттук валютадагы аманаттардын озгон өсүш арымы менен коштолуп турган. Ошондой эле, ишканалардын жана уюмдардын депозиттеринин өсүшүнө салыштырганда, калайык-калктын аманаттарынын озгон арымда өсүшүн белгилей кетүү зарыл. Ошону менен бирге 2006-жылы узак мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн кыскарышы байкалган, бул депозиттик базанын дюрациясынын мезгил аралыгынын аягына карата 2,5 айга чейин төмөндөшүнө алып келген.

Ресурстук базанын көбөйүүсү жана кредиттик каражаттарга суроо-талаптын өсүш шарттарында 2006-жылы акыркы жылдарда түзүлгөн, банк тутуму сыяктуу эле, банктык эмес финансы-кредит мекемелери тарабынан экономиканы кредиттөөнүн (6.2-графикти карагыла) көлөмүнүн өсүш тенденциясы сакталып турган. 2006-жылы коммерциялык банктардын жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфелинин өсүшү 39,0 пайызды түзгөн.

Коммерциялык банктар тарабынан берилүүчү кредиттердин көлөмүнүн өсүш арымы каралып жаткан мезгил аралыгында банктык эмес секторго караганда байкаларлык жогору болгон, бул финансылык ортомчулук деңгээлинин жогорулоосу жана Кыргыз Республикасынын экономикасын өнүктүрүүдө банк тутумунун ролунун жогорулашы жөнүндө күбөлөндүрөт. Ошентип, коммерциялык банктар тарабынан жаңыдан берилген кредиттердин көлөмү 2005-жылга салыштырганда 53,0 пайызга көбөйгөн жана ИДПга карата 14,3 пайызды түзгөн. Реалдуу секторду өнүктүрүүгө берилген кредиттердин үлүшү ИДПга карата 8,2 пайызды түзгөн. Ошентсе да, коммерциялык банктарды өнүктүрүүдөгү байкалган оң тенденцияларга карабастан, бүтүндөй алганда республиканын экономикасында банк тутумунун ролу өтө олуттуу эмес. Банк сектору да эле болсо өнүгүү процессинде турат.

Банктар тарабынан берилген кредиттердин жалпы көлөмүнүн эң чоң салыштырмалуу салмагы мур-

дагыдай эле соодага – 45,8 пайыз туура келет. Андан соң, ипотека (10,2 пайыз), керектөө кредиттери (9,2 пайыз), курулуш (8,5 пайыз), өнөржайы (7,6 пайыз) туура келет. Жалпы алганда транспортко жана байланышка, айылчарбасына, даярдоо жана кайра иштетүү тармактарына 6,0 пайыз бөлүнгөн (6.3-график).

Экономиканы кредиттөөнүн өсүшүнүн оң тенденциясы кредиттөөнүн мөөнөтүнүн жогорулоосу менен коштолуп турган. Эгер коммерциялык банктардын кредиттеринин түзүмүн алардын мөөнөттүүлүгү боюнча карай турган болсок, 2006-жыл үчүн узак мөөнөттүү кредиттердин көлөмү кыйла өскөн жана 45,6 пайызды түзгөн (6.4-график). Акыркы мезгилдерде берилип жаткан узак мөөнөттүү кредиттердин үлүшү берилген кредиттердин агымынын жалпы көлөмүндө өсүүгө ык койгон туруктуу тенденцияга ээ экендигин белгилей кетүүгө болот (6.5-график).

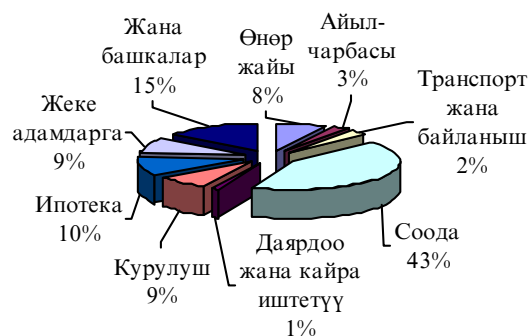
Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттик портфелинин өсүшү талдоого алынып жаткан жылы 22,8 пайызды түзгөн. Тармактар боюнча алганда кредиттердин түзүмү дээрлик өзгөргөн эмес – банктык эмес финансы-кредит мекемелери тарабынан берилген кредиттердин негизги бөлүгү мурдагыдай эле айылчарбасына (54,2 пайыз) жана соодага (31,5 пайыз) берилген (III бөлүк, 3.2.4- график).

Финансы секторунун дагы бир маанилүү сегментинен болуп, баалуу кагаздар рыногу (фондулук рынок) саналат. Финансы рыногунун бул сегментинин өнүгүүсүнө баа берүү бирдей болгон эмес. Мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунун өнүгүүсүнүн алкагында корпоративдик баалуу кагаздар рыногунун өнүгүүсүнүн жетишсиздиги өзгөчө билинүүдө. Бирок, ошого карабастан, финансы рыногунун бул сегментинде да айрым бир жылыштар белгиленүүдө.

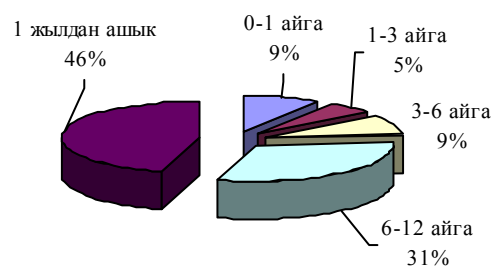
Республиканын негизги соода аянтчасынан болуп, 2006-жылдын аягында тооруктардын көлөмү 3,92 млрд. сомго¹ жеткен Кыргыз фондулук биржасы саналат. Кыргыз фондулук биржасынын, Борбордук Азиялык фондулук биржанын жана Биржалык тоорук системасынын тооруктарынын жалпы көлөмү 2006-жылы 4,14 млрд. сомду түзгөн (6.6-графикти карагыла).

Инвестициялык фонддордун ишинин көрсөткүчү мурдагыдай эле, республиканын экономикасына анчалык деле таасир тийгизбегендигин чагылдырууда.

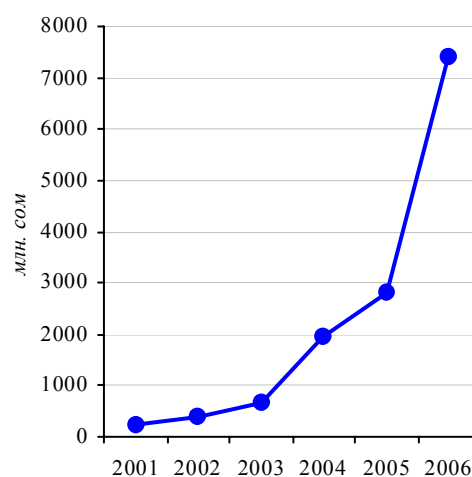
6.3-график. Коммерциялык банктар тарабынан экономиканын тармактарын кредиттөө

6.4. график. Коммерциялык банктар тарабынан 2006-жылы мөөнөттүүлүгү боюнча берилген кредиттердин түзүмү

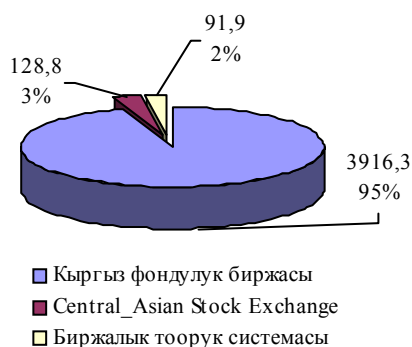

6.5-график. Узак мөөнөттүү кредиттердин өсүү арымы

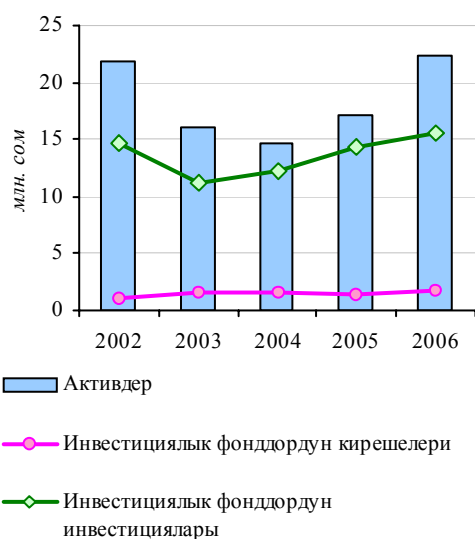

¹ Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалыматтары боюнча.

6.6-график. 2006-жылдын аягына карата фондулук биржалардын тооруктарынын көлөмү, млн. сом

6.7-график. Инвестициялык фонддордун активдеринин, кирешелеринин жана инвестицияларынын динамикасы

ИДПга карата 2006-жылдын аягында активдер жана инвестициялар тиешелүүлүгүнө жараша, 0,02 жана 0,014 пайызды түзгөн. Инвестициялык фонддордун кирешелери 2005-жылдын кирешелерине салыштырганда 2006-жылы 28,6 пайызга көбөйүү менен ИДПга карата 0,002 пайызды түзгөн (6.7-график, 6.1-таблица).

Банктык эмес финансы сектору Кыргыз Республикасынын экономикасына маанилүү финансы кызматтарын, атап айтканда сактык компанияларынын кызматтарын сунуш кылат. Бул компаниялар сактык боюнча кызматтардан тышкары, инвестициялык ишти жана финансылык трансферттерди ишке ашырышат. Бул кызмат көрсөтүүлөр капитал рыногун чыңдоого жана экономикага корпоративдик инвестициялоо үчүн финансылык ресурстарды тартууга өбөлгө түзөт. 2006-жылы сактык боюнча кызматтарды 17 компания ишке ашырган.

Сактык уюмдарынын ишинин жалпы көрсөткүчтөрүнүн 2004-жылга чейинки мезгил аралыгындагы прогрессивдүү өсүшүнө карабастан, 2005-жылдан тартып алардын көрсөткүчтөрүнүн натыйжалары төмөндөөнү көрсөтүп турат. Ошентип, ИДПга карата катыш боюнча сактык компанияларынын активдери, ошондой эле сактык төлөмдөр 2006-жылы тиешелүүлүгүнө жараша 0,24 жана 0,09 пайызды түзгөн. Төлөмдөрдүн сактык уюмдарына келип түшүүсү 2005-жылдагы келип түшүүгө салыштырганда 1,0 пайызга көбөйгөн (6.2-таблица).

6.1-таблица. Макроэкономикалык көрсөткүчтөргө инвестициялык фонддордун ишинин көрсөткүчтөрүнүн катышы (жылдын аягына карата)

	2002	2003	2004	2005	2006
Активдер	21,8	16,1	14,7	17,2	22,3
Активдер, ИДПга карата %	0,029	0,019	0,016	0,017	0,020
Инвестициялык фонддордун кирешелери	1,1	1,6	1,5	1,4	1,8
Инвестициялык фонддордун кирешелери, ИДПга карата %	0,001	0,002	0,002	0,001	0,002
Инвестициялык фонддордун инвестициялары	14,8	11,2	12,2	14,3	15,6
Инвестициялык фонддордун инвестициялары, ИДПга карата %	0,020	0,013	0,013	0,014	0,014

6.2-таблица. Макроэкономикалык көрсөткүчтөргө сактык уюмдарынын ишинин көрсөткүчтөрүнүн катышы
(жылдын аягына карата) (млн. сом)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Активдер, млн. сом	132,20	151,93	344,68	335,39	291,64	277,24
Активдер, ИДПга карата %	0,18	0,20	0,41	0,36	0,29	0,24
Сактык төлөмдөрдүн келип түшүүлөрү, млн. сом	131,10	125,80	134,81	171,08	105,23	106,33
Сактык төлөмдөрдүн келип түшүүлөрү, ИДПга карата %	0,18	0,17	0,16	0,18	0,10	0,09
Сактык төлөмдөр/сактык төлөп берүүлөр	1,90	2,30	2,60	5,63	2,51	7,19

VII. АТАЙЫН МАСЕЛЕЛЕР

7.1. Депозиттерди коргоо системасы финансылык туруктуулуктун бир элементи катары

Финансы жана банк системасынын туруктуу шарттарында өлкөдө экономикалык реформаларды жүргүзүүнүн ийгиликтүү болушу күтүлөт. Эреже катары, реформаларды жүргүзүүдө реалдуу сектордун акча каражатына болгон муктаждыгы көбөйөт, бул калайык-калктын жыйымдарынын өсүшүндө, учурдагы жана потенциалдуу аманатчылардын аракеттеринен банк тутумунун көзкарандылыгын байкаларлык күчөтөт. Банк тутумунун нормалдуу иштеши үчүн аманатчылар менен өзара мамиле түзүү принципалдуу мааниге ээ болот, анткени банктардын иши негизинен тартылган каражаттардын көлөмүнөн көзкаранды. Иш тажрыйбасы банктын аманатчыларынын аракеттеринин мотивациясына субъективдүү факторлордун да олуттуу таасир бере тургандыгы жөнүндө күбөлөндүрүп турат, ал өз кезегинде ошол банктан жыйымдардын массалык түрдө жана күтүүсүз агылып чыгуусуна алып келиши ыктымал, бул кризистик абалга барабар болот.

Башка чарба жүргүзүүчү субъекттердин банкрот болуусунан айырмаланып, банктардын банкроттуулугу өтө сейрек болот, бирок алар бүтүндөй алганда экономика үчүн өтө кооптуу кесепеттерди жаратышы мүмкүн, анткени алардын ички жаратылышында банк тутуму «домино принциби» боюнча кооптуулукка туш болот. Банктын банкроттуулугунан коомчулуктун жоготуулары, эреже катары, масштабдуу келет жана өзүндө көп сандаган, божомолдоого кыйын болгон экономикалык жана социалдык кесепеттерди камтыйт. Мындай учурда банктан аманаттардын массалык түрдө алынып чыгышын кармап туруу механизми катары, алардын кайтарымдуулугуна кепилдик бере турган депозиттерди коргоо системасы (дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө анын ийгиликтүү иштеп жаткандыгын белгилей кетүүгө болот) киргизилет.

Кыргыз Республикасында депозиттерди коргоо системасын ишке киргизүү калайык-калктын банк тутумуна ишенимин арттыруунун зарыл болгон шарты катары каралууда жана өлкөнүн финансылык туруктуулугун камсыз кылуунун ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Ошону менен, банктарга болгон ишенимди кыска мөөнөттө калыбына келтирүүгө болот деген адашууларга бөгөт коюу аракети десек болот. Ишеним – көптөгөн факторлордон көзкаранды жана аны дайыма колдоп туруу зарыл болгон кылдат нерсе. Ошондуктан, депозиттерди коргоо системасы, албетте, банк тутумуна болгон ишенимдин негизги түзүүчү бөлүгүнүн бири болуп саналат.

Кыргыз Республикасында депозиттерди коргоонун системасын түзүү жана анын ишин камсыз кылган мыйзам базасын кабыл алуу зарылчылыгы мурда эле бышып жетилген. Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын алдында Кыргызстандын өзгөчөлүктөрүн эске алган, банк тутумуна болгон ишенимди түзгөн башка бөлүктөрдү гармониялуу бириктире алган жана аз жоготуулар менен ишке ийкемдүү киргизиле турган депозиттерди коргоонун ишенимдүү жана натыйжалуу системасын иштеп чыгуу милдети турган.

Улуттук банк тарабынан иштелип чыккан «Банктык салымдарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө» мыйзамдын долбоору калайык-калктын жыйымдарын коргоонун негизги механизмдерин аныктайт. Аны иштеп чыгууда депозиттерди коргоонун системасын түзүүнүн дүйнөдө колдонулуп жаткан көптөгөн типтери жана формалары каралып чыккан, алардын

туруктуу иштеп кетүүсүнө жана болгон ресурстардын чектелгендигин эске алуу менен анын Кыргыз Республикасында ыңгайлашуу мүмкүнчүлүгүнө баа берүүлөр жүргүзүлгөн.

Сунушталган мыйзам долбоорунун ченемдери өзүндө депозиттерди коргоо системасынын бири-бири менен байланыштуу болгон элементтеринин ишенимдүү системасын камтыйт. Мыйзам депозиттерди коргоо системасын түзүүнүн, администрлөөнүн жана каржылоонун, Кыргыз Республикасынын Депозиттерди коргоо боюнча көзкарандысыз агенттигинин ишин түзүүнүн жана жүзөгө ашыруунун укуктук негиздерин аныктайт. Алардын иштеп жаткан кайсы банктан тейленип жаткандыгына карабастан, калайык-калктын финансылык жактан өтө жакыр катмарын, коргоого алуу депозиттерди коргоо системасын түзүүнүн максаты болгон. Эгерде, эреже катары, майда аманатчылар банктарда аманаттардын жалпы көлөмүндө негизги үлүштү түзө тургандыгын эске алсак, мындай аманатчылардын кызыкчылыктарын коргоо маселеси өзгөчө социалдык контекстке ээ болот. Мындан тышкары, депозиттерди коргоо системасы банк тутумуна каражаттардын агылып кирүүсүн стимулдаштыруу, накталай-акча жүгүртүүнү азайтуу жана ички инвестициялык ресурстарды көбөйтүү менен мамлекетте финансы системасынын туруктуулугуна өбөлгө түзөт.

Депозиттерди коргоо системасы өзүнүн түптөлүшүнүн мезгил аралыгында коммерциялык банктардын, алардын каражаттарынын өлчөмүнөн жана башка факторлорунан көзкарандысыз, депозиттер боюнча ордун жабуунун суммасын (компенсациянын суммасын) чектөөгө милдеттүү түрдө катышуусу менен иш жүргүзүүсү зарыл. Банктардын депозиттерди коргоо системасына ыктыярдуу кошулуу принциби мыйзам долбоорунун негизги максаттарына жетишүүсүн камсыз кыла албастыгын белгилей кетсек болот.

Өнүккөн финансы рынокторундагы өлкөлөрдүн көпчүлүгү да депозиттерди камсыздоого милдеттүү катышуу принцибин тандап алышкандыгын белгилей кетүү зарыл. Дүйнөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, коммерциялык банктардын депозиттерди коргоо системасына ыктыярдуу катышуусу ал системада жалаң гана «алсыз» банктардын, же болбосо өңчөй «күчтүүлөрдүн» катышуусуна алып келет, бул, эреже катары, банк тутумунда жаңы системалык кризистин келип чыгуу тобокелдигинин жогорулашына алып келет. Ошондуктан, «Банктык салымдарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө» мыйзамды кабыл алуу, аларга удаа банктардын ыктыярдуу бирикмелерин түзүүнү караштырган «Кыргыз Республикасындагы банктар жана банк иши жөнүндө» мыйзамдын 49-статьясынын чегинде жана «Кыргыз Республикасында камсыздандырууну уюштуруу жөнүндө» мыйзамга ылайык, депозиттердин мүмкүн болгон ыктыярдуу камсыздандыруусуна тоскоолдук кылбайт.

Жеке адамдардын улуттук жана четөлкө валютасындагы депозиттери боюнча негизги суммасы жана пайыздары коргоого алынат. Ошону менен, жеке адамдардын четөлкө валютасындагы депозиттери боюнча ордун толтурууга төлөп берүүлөр банктын лицензиясын кайтарып алуу күнүнө карата Улуттук банктын белгилеген эсептик курсу боюнча улуттук валютада гана жүзөгө ашырылат, бирок коргоого (ордун жабууга) алынууга белгиленген суммадан жогору болбоого тийиш. Жеке адамдардын депозити боюнча ордун толтуруп берүү депозиттерди коргоо системасына катышкан ар бир банкта бир аманатчыга берилүүчү сумманын эсебинде, бирок чогуу алганда 20 миң сомдон ашпаган суммада жүргүзүлөт.

Банктардын милдеттүү катышуусунда дээрлик жаңы системаны ишке киргизүү сунушталып жаткандыгына байланыштуу, «Банктык салымдарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө» мыйзамдын долбоору тарабынан депозиттерди коргоо системасына арыз берүү жол-жобосу аркылуу кирүү үчүн талап коюлган. Бул учурда депозиттерди коргоо системасына кирүү үчүн талаптарды коюу менен депозиттерди коргоо системасы өзүнө мүмкүн болгон тобокелдиктерге контролдук жүргүзүү мүмкүнчүлүгүн алат, бул коммерциялык банктардын мыйзамдардын талаптарын жана ченемдери сактоо боюнча аткаруу тартибин жогорула-

тууга кызмат кылат. Ошону менен, бир эле учурда жаңыдан түзүлүп жаткан банктар банктык лицензияны алуу менен ал системага кире алышат.

Депозиттерди коргоо боюнча агенттик тарабынан тескөөгө алынган депозиттерди коргоо үчүн финансылык камсыздоо болуп эсептелет. Агенттиктин бүтүндөй иши өзүнчө алгандагы коммерциялык банктын банкрот деп таанылышында жеке адамдардын талаптарын тез арада канааттандырууга жардам көрсөтүүгө багытталган. Мыйзам долбооруна ылайык, баштапкы Депозиттерди коргоо фонду Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Депозиттерди коргоо фондунун өлчөмүнүн элүү пайызын түзгөн төлөмүн жана коммерциялык банктардын төлөмдөрүн төлөө жолу менен түзүлөт. Коммерциялык банктар берген маалыматтардын негизинде жүргүзүлгөн эсептер боюнча банктардын баштапкы төлөмдөрүнүн өлчөмү банктын жалпы депозиттик базасынын 0,2% же салык алынганга чейин жылдык чегерүүдө банктын бөлүштүрүлбөгөн пайдасынын 3,8% түзөт.

Андан кийин, депозиттерди коргоонун колдонулуп жаткан системасын колдоп туруу максатында, Депозиттерди коргоо фонду ага катышкан банктардын календардык түрдө төлөнүүчү милдеттүү төлөмдөрүнүн жана зарыл болгон учурда, коммерциялык банктардын өзгөчө кырдаалдагы төлөмдөрүнүн эсебинен түптөлөт. Аталган, «Банктык салымдарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө» мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармасы тарабынан 2006-жылдын 28-июнунда жактырылган, ал эми Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2007-жылдын 12-апрелиндеги №119 «Банктык салымдарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзам долбооруна Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн корутундусу жөнүндө» токтому менен Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясынын карап чыгуусуна жөнөтүлгөн.